

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

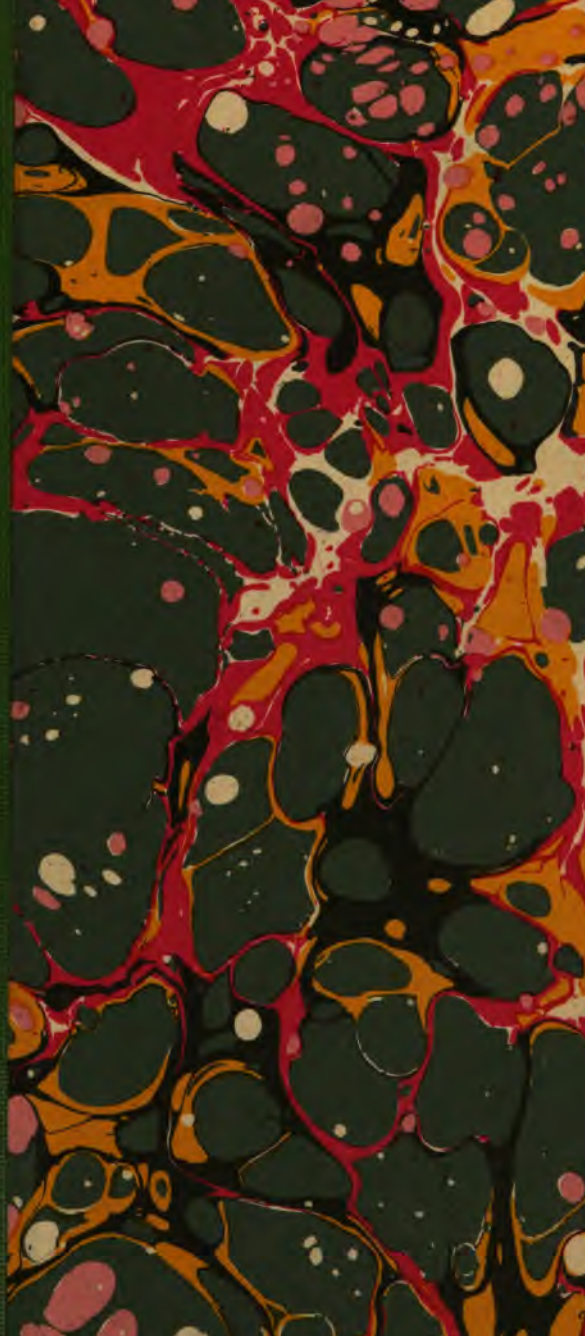
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

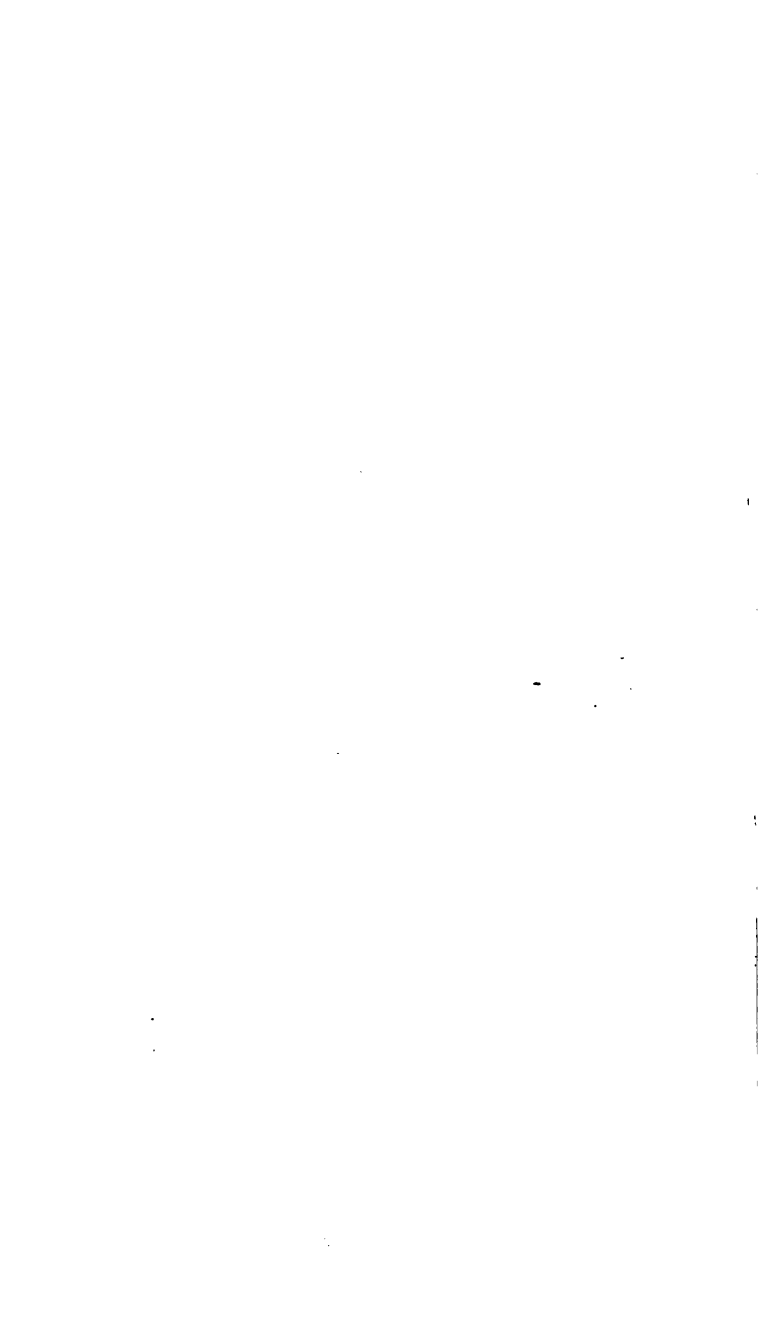

Vet. Gr. I B. 5

INITIA
PHILOSOPHIAE
PRACTICAE

PRIMAE
ACROAMATICE

SCRIPSIT

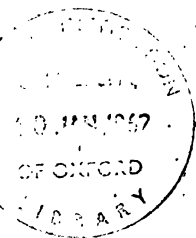
ALEXANDER GOTTLIEB
BAVMGARTEN

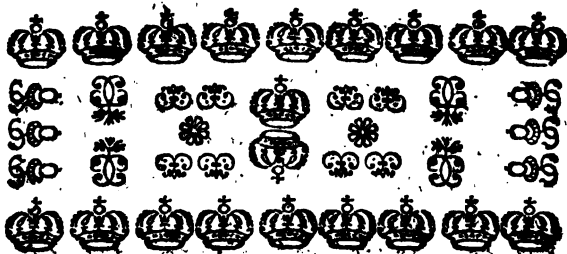
PROFESSOR PHILOSOPHIAE,

HALÆ MAGDEBURGICAE, 1760.
IMPENSIS CAROL. HERM. HEMMERDE.

PRAEFATIO.

Tenui libello multa prae-
 fari non licet. . Cogi-
 tabam aliquando scien-
 tiam vtilissimam, quam
 sub nomine philoso-
 phiae practicae vniuer-
 salis primus nobis Christianus L. B. de
 Wolf a similibus separatam dedit, in
 vsum acroasium partim in mino-
 rem scriptorum molem contrahere,
 quam qua multis laborare videtur in
 operibus illustris viri latinis, partim

PRAEFATIO.

ea ratione demonstrare, qua verum in eadem assequi quam proxime speraueram. Primarius in proximis operae finis tunc erat, ut essent, quibus in iuribus naturae tradendis, ut philosophum decet, daretur inniti. Quum imposita mihi dura necessitas esset alio loco, quam in quo vivebam, scripta prelis committendi: praevisae suboriebantur remorae. Sequebatur morbus, occupationes magis praesentes, denuo morbus, qui si non ultimus, tamen eius fuit indolis plures per annos, ut ordinarium vitae publicae studiorumque cursum, qua patet ex demandata mihi docendi provincia, penitus intervertere saepissime minaretur. Accedebant ad malum satis grande propiores sensim propioresque strepitus armorum, hanc tandem urbem bellico terrore circumtonantes, quo vel athleticæ pancraticeque valentes languescabant. Non Hannibal ad portas tantum, sed intra moenia, intra aedes recipiendus hostis fuit plus vice simplici caede civium adhuc cruentus. Mala belli quae sequantur quis nescit? Quibus omnibus non tan-

PRAEFATIO.

tangi, non commoueri, non labefactari Stoicorum esto, non est philosophi. Mihi satis opimus est triumphus, dum inter haec omnia, sera quidem, et nutans nonnihil ac vacillans iterum iterumque, quantatamen obeundis officiiis sufficiat, valetudo corporis

Respexit tandem et longo post tempore venit.

Redeunt paullatim exhausti vires corpusculi, non redit animas agendi, quae mea sunt, quoniam hunc nunquam amiseram, reuiuiscit tamen, et spe non amplius irritorum omnino conatum suscitatur. Inter singulares, quas Deo sospitatori me debere gratias libere profiteor, reuersus sum ad acroases antiqua fide continuandas, quantum licebit per latera; reuertor ad interrupta, quae pendebant, opuscula. Dum ad has primas philosophiae practicae lineas redeo, video iam in iisdem pleraque contineri, quae volebam praenoscere iurium rationis et naturae studio sum ante, quam ad ipsam iuris veram

PRAEFATIO:

non fucatan philosophiam accedat ad-
discendam. Interim nos in ea depre-
hendo reservatos tempora, in quibus
parta tueri curandum philosophis pri-
us sit, quam plura quaerere. Suffici-
ant igitur haec *initia philosophiae practi-
cae primae*, quae dudum scripta nunc
demum prodeunt, quia vel his probe
perspectis de satis solida iurium natu-
ralium impetranda scientia minime de-
sperandum esse iudico. Quibus iam
haec videantur superflua, per me licet
his abundare suo sensu, modo mihi ius,
quae velim, quaeque sentiam, corda-
to more dicendi liberum conseruetur.
Ex eodem ita censeo. Logicis regulis
conuictum de forma demonstrationis,
logicis exercitiis probe cultum ingeni-
um mediocriter felix per metaphysica
demum et hanc philosophiam practica-
rum primam ad iuris philosophici sci-
entiam adspiret. In his hospes crepare
ius naturae, iactare ius gentium pot-
est, scire non potest. Ignorare haec
omnia, simulque ridere, quasi re be-
ne gesta, facillimum est. Nos autem
philosophiae scientiam professi duca-
mus,

PRAEFATIO.

mus, qui sequi voluerint, quousque licet procedere, modo caueamus, ne, si qui citra fracta magis appetunt, dum ea colligunt, eosdem suam fecisse scientiam ipsis falso persuadentes in turpissimo mortalium genere deprehendamus, eorum scilicet, qui fumum vendunt. Dabam Traiecti cis Viadrum III. Non. Mart. cl^ol^o CCLX.

Synopsis.

Prolegomena philosophiae practicae Prolegomena philosophiae practicae primae Tractatio

I) Obligatio C. I.

- 1) in genere S. I.
- 2) coactio S. II.

II) Obligantia

- 1) lex S. I.
- 2) iurisperitia S. II.
- 3) iuris principia S. III.
- 4) legislator S. IIII.
- 5) praemia S. V.
- 6) poenae S. VI.
- 7) imputatio

A) generatim

a) facti

1) in genere S. VII.

2) in specie de

a) auctore S. VIII.

b) gradibus imputabilitatis S. IX.

b) legis

1) in genere S. X.

2) in specie de

a) foro S. XI.

b) foro externo S. XII.

B) speciatim de conscientia S. XIII.

Prolego-

Numeri paragraphorum, quibus M. praepositur,
referuntur ad auctoris metaphysica.

PROLEGOMENA PHILOSOPHIAE PRACTICAE.

§. 1.

uemadmodum PHILOSOPHIA
est scientia qualitatuum in re-
bus sine fide cognoscenda-
rum: ita PRACTICA est scien-
tia obligationum hominis
sine fide cognoscendarum.

§. 2.

Philosophia practica est apodictica me-
thodo ex principiis non nisi certis, non
ex testimoniis, auctoritatibus vel diuinis,
vel humanis, historiisue deducenda. §. 1.

A

§. 3.

§. 3.

Philosophia practica 1) theoriam obligationum nostrarum multis modis perficiens 2) cognitione eiusmodi praxin et exsecutionem earundem faciliorem reddens 3) theologiae morali, iuribus positivis, et consiliis particularibus foecunda principia, notionesque directrices suppeditans, erit admodum utilis. M. §. 337. 787.

§. 4.

Vbertas et copia, dignitas et maiestas, veritas, exactitudo, bonaque methodus, §. 2. perspicuitas et distinctio, certitudo et euidencia, vita denique et vis mouendi sunt principes in praerogatiuis philosophiae practicae §. 1. M. 669.

§. 5.

Angustiae et exilitas, humilitas et leuitas, perceptiones deceptrices et crassae cum tumultuario, obscuritas et confusio, incertitudo superficialiorum et ineuidencia, maxime tandem inertia et sterilis speculatio sunt defectus philosophiae practicae §. 4. M. §. 82.

PROLEGOMENA PHILOSOPHIAE PRACTICAE VNIUERSALIS.

§. 6.

PHILOSOPHIA PRACTICA (vniuersalis) PRIMA est scientia prima reliquis disciplinis practicis propria, sed harum pluribus communia principia continens.

§. 7.

Vti metaphysica se habet ad reliquas disciplinas omnes, sic philosophia practica prima ad reliquas disciplinas practicas §. 6. M. §. 1.

§. 8.

De philosophia practica prima valent etiam dicta §. 1-5. §. 6. quumque principia principiatis praeponat apodictica methodus, haec reliquis disciplinis practicis, scientiisque moralibus cum ratione praemittitur, §. 6, 2.

§. 9.

Philosophia practica prima praeter usus cum philosophia §. 1. et philosophia practica communes §. 3, 8. 1) omnium disciplinarum practicarum, theologiae, iuris vtriusque, tam vniuersalis, quam particularis, consiliorum et aequitatis vtrique respondentium auget euentiam in notionibus,

A 2

2) pri-

4 PROLEGOM. PHIL. PRACT. VNIUERS.

2) primas cuiusuis propositiones curatius determinat, et vltcrius euoluit, 3) probationum et adscensum vltcriorem et inde certitudinem promouet. §. 7. M. §. 3.

CAPUT. I. OBLIGATIO.

SECTIO I. OBLIGATIO IN GENERE.

§. 10.

Moraliter necessaria quum sint moraliter possibilia, M. §. 723, 81, haec autem determinationes liberae, quae non cadunt, nisi in substantiam liberam, M. §. 719. **S. PERSONAM, OBLIGATIO** vel tribuitur determinationibus liberis, vel personis, quae necessitantur, M. §. 723, vel obliganti, vel obligatae. Hinc est vel **ACTIUA**, vel **PASSIUA**.

§. 11.

Obligatio non potest esse, vbi non est libertas, ergo hanc non tollit, nec eius est oppositum, sed rationatum et confectarium. §. 10. Actiones, ad quas obligare et obligari possumus, non possunt solum esse liberae, sed sunt etiam tales necessario. M. §. 724. Quaecunque ergo determinatio-

nationes non sunt liberae, ad eas nec obligare, nec obligari possumus. Absolute impossibilia, M. §. 15. et simpliciter supra nostram potestatem posita non sunt libera, M. §. 719, 712. Ergo absolute et physice simpliciter impossibilium nulla est obligatio, nec actiua, nec passiva §. 10. M. §. 469.

§. 12.

Obligans determinationem liberam reddit moraliter necessariam, ergo eius oppositum moraliter impossibile §. 10. Oppositum autem liberae determinationis est liberum ratione exsequutionis, M. §. 716. et liberum ratione exsequutionis tamdiu magis est moraliter possibile, quam suum oppositum, quamdiu in hoc vel nullus, vel minor fertur lubitus, M. §. 723, 719. aequale autem est moraliter vel possibile, vel impossibile, ac oppositum eius, si supponatur aequalis in illud et hoc ferri lubitus, M. §. 673. Ergo si oppositum illius, ad quod obligare velis, reddendum est moraliter impossibile, excitandus est maior in determinationem liberam, ad quam obligare velis, lubitus. CAUSSAE IMPULSIUAE IN liberam determinationem et eius oppositum, si connumerentur utrimque M. §. 697. illi, cui plures sunt, POTIORES adscribuntur. Excitatur maior lubitus in aliquam determinationem liberam, quam in oppositum eius, cum ista causae impul-

suave potiores connectendae sunt. M. §. 712, 342. Ergo obligans cum libera determinatione causas impulsivas potiores connectit.

§. 13.

Causas impulsivas potiores cum aliqua libera determinatione connectens eius oppositum reddit moraliter impossibile, §. 12. ergo hanc determinationem liberam moraliter necessariam, adeoque ad eam obligat. M. §. 723,

§. 14.

Qui obligatur, cum eius determinatione aliqua libera causae impulsivae potiores connectuntur §. 12, 10. Cuius cum determinationibus liberis causae impulsivae connectuntur potiores, ille obligatur, §. 13, 10.

§. 15.

OBLIGATIO tam activa §. 12, 13, quam passiva, §. 14. potest definiri per connexionem, vel activam, vel passivam causarum impulsivarum potiorum cum libera determinatione.

§. 16.

Causae impulsivae potiores vim et efficaciam obligandi habent §. 15, nunc fortio-rem, nunc debiliorem, M. §. 75, 723. Vnde ipsa OBLIGATIO maior FORTIOR, minor DEBILIOR dicitur.

§. 17.

§. 17.

Obligatio minima, s. maxime debilis esset vnicae minimae causae impulsivae potioris connexio cum determinatione libera vnica minima. §. 15. M. 161. Hinc quo plures, quo maiores, adeoque quo verius, quo clarius, quo certius, quo ardentius cognitae, M. §. 669. vincunt elatores ad oppositum, quo pluribus, quo maioribus liberis determinationibus, quo arctius connectuntur, hoc maior, hoc fortior erit obligatio, causarumque impulsivarum vis et efficacia obligandi §. 16.

§. 18.

Causae impulsivae quum sint perceptiones variarum rerum, M. §. 341, 342. quarum quaedam in hac, quaedam in alia disciplina soleant considerari, a qua nomen saepe ferunt, et cum sua obligatione communicant: hinc obligationes materialiter diuiduntur et denominantur pro diuersitate rerum, quas causae earum impulsivae sistunt, et disciplinarum, in quibus haec solent tractari, §. 15.

§. 19.

Causae impulsivae omnes et singulae cum data libera determinatione connexae sunt, sunt CAUSSA IMPULSIVA TOTALIS, huius partes sunt CAUSSAE IMPULSIVAE PARTIALES. Prioris OBLIGATIO TOTALIS est, harum PARTIALIS. Causae impulsivae

partiales, immo totalis etiam, nisi potiores fuerint, obligationem nullam pariunt.
§. 15, 12.

§. 20.

Si plures sint causae impulsivae partiales ad liberam determinationem, A, quam ad eius oppositum, non-A; ad hoc autem tam graues, ut facta connumeratione causa impulsiva ad non-A totalis sit potior, M. §. 697. ad A nulla est obligatio. §. 19.

§. 21.

Si causa impulsiva quaedam cum data libera determinatione sic connectitur, quae et sicut antea connexa non erat, ORITUR NOVA (inducitur) OBLIGATIO; Si causa impulsiva, quae et sicut antea connexa erat cum aliqua libera determinatione, sic non amplius connectitur, INTERIT (tollitur, soluitur, extinguitur, cessat) OBLIGATIO. Aucta CRESCIT (confirmatur) minuta DECRESCIT (debilitatur, infirmatur, intermoritur). Siue totalis, siue partialis, si sublata denuo inducitur, REVIVISCIT.

§. 22.

Crescente obligatione totali nova oritur partialis, decrescente obligatione totali partialis tollitur, §. 21, 19. ACTVS, quo inducitur obligatio est OBLIGATORIVS, quo fit, ad quod obligati eramus, SATISFACIT OBLIGATIONI.

§. 23.

§. 23.

Causarum impulsuarum ad opposita quam diu nondum facta est connumeratio numerationem ponderationemque supponens M. §. 697, nunc causa impulsua totalis ad vnum, nunc causa impulsua totalis ad alterum potest videri potior, et hinc obligationes ad vtrumque collidentes, §. 15. M. §. 97. Facta autem connumeratione si patet, quatenus causarum impulsuarum totalium ad opposita sit potior, tunc ad oppositum huic nulla est obligatio, §. 19, 29. et dispareret obligationum collisio. Vnde verae obligationes nunquam inter se colliduntur, §. 15. M. §. 12. Causae tamen impulsuae totales ad vtrumque oppositorum dum videntur obligationes, ambae si dicantur collidi, vera obligatio maior vocatur §. 17.

§. 24.

1) Vbi non sunt liberae determinationes, ergo vbi non sunt personae obligandae §. 10 2) vbi non sunt causae impulsuae, 3) vbi sunt, sed non potiores, 4) vbi et hae sunt, sed non connexae cum liberis determinationibus, ibi non est obligatio. §. 15.

§. 25.

Obligationem vel nouam inducere, vel veterem confirmare requirit, 1) liberam, determinationem vel omnino nouam, vel

intendendae saltem nobilitatis, ad quam obliges, M. §. 166. 2) causas impulsivas, vel omnino novas, aut multiplicatas, aut nobiliores, aut veriores, aut clariores, aut certiores, aut ardentiores, breuiter maiores, quam quae ante fuerant. 3) potiores, vel suo incremento, vel decremento causarum impulsivarum ad oppositum, has vel nunc primum superantes, vel magis excedentes, quam antea. 4) causas impulsivas datas cum liberis determinationibus datis vel primo, vel magis conectere i. e. perfectius ostendere nexum et consequentiam, cur positis his causis impulsivis ponenda sit haec libera determinatio, §. 17. 21. En ! officia generalia doctoris philosophiae practicae, §. 1.

§. 26.

Quo quis plurimum, quo nobiliorum determinationum liberarum, quo perfectioris cognitionis de causis impulsivis, earumque numeris et ponderibus, et nexu cum liberis determinationibus capax est, hoc melius obligari potest. §. 25. 17. Hinc metire studiosos philosophiae practicae. §. 1.

§. 27.

Si 1) videantur determinationes liberae, ad quas obliges, quae non sunt, 2) causae impulsivae, quae non sunt, 3) saltem potiores, quae non sunt, 4) saltem sic et
in

in tantum connexae cum libera determinatione quadam, vti et in quantum cum illa non sunt connexae, nascitur OBLIGATIO FALSA (erronea, apparens, ficta, spuria) §. 24. Ergo possumus ad ea, ad quae vere obligamur, obligari simul falso, et v. v. Possumus ex veris falso obligari.

§. 28.

CERTITVDO latius dicta vel est COMPLETA (stricte et rigoroſe dicta, mathematica, geometrica) ad veritatem rei ab omnibus distinguendam ſufficiens, (ab omni formidine oppoſiti liberans) vel INCOMPLETA, ad veritatem rei ab omnibus aliis distinguendam non ſufficiens, (non ſine formidine oppoſiti) M. §. 531. INCERTITVDO LATIVS dicta eſt oppoſitum certitudinis completae. In incerto latius dicto, aut plures ſunt cognitae rationes ad veritatem ſ. ponendum aliquid i. e. ASSENSVM, quam ad idem tollendum, et eſt PROBABLE, aut rationes pro et contra aequales ſunt, et eſt DVBIVM (incertum ſtricte dictum) aut pauciores ſunt rationes pro, quam contra aſſenſum, et eſt IMPROBABLE. Rationes ad aſſenſum plures, pauciores et aequales dicuntur non niſi poſt connumerationem M. §. 597. Poſteſt idem diuerſo reſpectu latius certum et incertum dici. Rigoroſe certum eidem ſubieſto nulla ratione incertum eſt. Incerta latius dicta et dubia neutriquam

rquam coextenduntur, s. quicquid non
 est complete nobis certum, de eo non
 statim dubitare licet. Probabilitas et quae
 vel quantacunque verisimilitudo neuri-
 quam coextenduntur, s. aliququaliter ali-
 quantulumque verisimile non statim est
 probabile. Nonnulla verisimilitudo pot-
 est etiam esse dubiorum et improbabilium,
 sed nulla, ne minima quidem probabilitas.
 Vnum oppositorum probabile si fiat, eo ip-
 so alterum fit improbabile, et v. v. Am-
 bo opposita numquam eidem subiecto sunt
 probabilia. Improbabilia non magis,
 quam probabilia, dubia sunt, et dubia
 sunt nec probabilia, nec improbabilia.
 Omne probabile est latius certum, et o-
 mne improbabile falsitatis latius certae.
 Complete certa omnia vera sunt. Sed la-
 tius sic dicta certa, probabilia, dubia, im-
 probabilia possunt vera, possunt falsa esse.
 Quocunque significatu certus non est du-
 bius. Sed potest incertus esse, qui tamen
 non est dubius. Duo opposita nunquam
 possunt eidem esse improbabilia simul,
 possunt esse incerta, possunt esse dubia.
 Haec applicentur ad obligationem vel
 complete certam, vel latius incertam, et
 hanc vel probabilem (latius certam), vel
 dubiam (strictius incertam) vel improbabi-
 lem (latius certae falsitatis. §. 15.

§. 29.

Quarundam causarum impulsuarum potiorum connexio cum quibusdam liberis determinationibus potest satis cognosci ex natura actionis et agentis. Quarundam connexio potest satis cognosci ex arbitrio alicuius libero. Illa OBLIGATIO est NATURALIS (obiectiua, intrinseca, interna), haec POSITIVA (arbitraria, subiectiua, formalis, extrinseca, externa).

§. 30.

Quum quaedam obligationes possint ex natura et arbitrio simul propius satisque cognosci, obligatio ad idem potest esse obiectiua et subiectiua simul, naturalis et arbitraria, nec ab obligatione naturali posita ad exclusionem arbitrariae, nec ab arbitraria s. positiua obligatione posita ad exclusionem naturalis valet consequentia.

§. 29.

§. 31.

Actiones vel sunt negatiuae, vel reales, M.

§. 135. Priores liberae determinationes, quaeque tales videntur, OMISSIONES, posteriores, quaeque tales videntur, COMMISSIONES vocantur. OBLIGATIO ad omittendum est NEGATIVA, ad committendum AFFIRMATIVA, quae ne confundatur cum positiua §. 29.

§. 32.

§. 32.

Omnes determinaciones hominis liberae sunt, vel bonae, vel malae, M. §. 790. omnes habent consecutaria in indefinitum, M. §. 23. eaque vel bona, vel mala, M. §. 790. Priora bona moralia §. 29, M. 788. sunt realitates, M. §. 145, 146. qua tales, non habentes pro consecutariis in indefinitum, nisi realitates, M. §. 140. id est, bona, M. §. 147. Posteriores, peccata, M. §. 788. sunt negationes, M. §. 146. 147, qua tales, non habentes, pro consecutariis, in indefinitum, nisi negationes. M. §. 139, 23. id est, mala, M. §. 146. BONA ET MALA MORALIA, quorum consecutaria respectue bona vel mala durant adhuc post mortem bene agentis et peccantis, dicuntur IMMORTALIA. Omnia bona moralia, omnia peccata sunt immortalia.

§. 33.

Quod bona CONSECTARIA habet, eatenus bonum est, quod mala, eatenus malum est. §. 32. Haec autem aut propius satisque connectuntur cum libera determinatione per naturam eius, et subiecti, cui inest, NATURALIA, aut per arbitrium alicuius liberum, ARBITRARIA, aut per utrumque, §. 29. Hinc consecutarium naturale si sit, illud ideo prorsus non esse arbitrium, arbitrium si sit, illud ideo prorsus non esse naturale, perperam concluditur. §. 30.

§. 34.

§. 34.

Quaedam determinationum liberarum confectaria possunt satis propiusque cognosci I) ex ipsarum 1) essentialibus 2) essentialia, 3) reliquis foecundis variis i. e. determinationis liberae natura, M. §. 430. 197.

Quaedam II) ex NATURA 1) corporis 2) animae, 3) utriusque coniuncta, s. HUMANA agentis s. libere se determinantis. Ergo sunt confectaria quarundam determinationum liberarum naturalia, §. 33. Immo quum natura nullius actionis, nullius agentis sit omnino sterilis et sine rationato, M. §. 23. omnium determinationum liberarum dantur confectaria naturalia, §. 33, eaque semper vel bona, vel mala §. 32.

§. 35.

Quoniam §. 34. patet independentem a propositionibus, quas atheismus thebreticus tollit, M. §. 999: atheus theoreticus, etiam qua talis, potest de bono maloque morali, §. 33. confectariisque, bonis illius, huius malis, convinci.

§. 36.

ACTIONES PER SE BONAE, vel MALAE dicuntur, quae cognosci possunt, ut tales, abstrahendo ab omni arbitrio eas vel has, vel illas esse volente. Ergo dantur actiones per se bonae malaeque, §. 33. 34. Actiones liberae bonae se habent ad perfectionem, uti remedia M. §. 100, 341. malae, ut impedimen-

dimenta, M. §. 221, 146. Respectus et habitudo actionis liberae ad perfectionem est eiusdem MORALITAS. Ergo moralitas actionibus tribuitur, vel quatenus spectantur, ut per se bonae malaeque, OBJECTIVA (perfectitas ante voluntatem dei, e. c.) vel quatenus bonae malaeque sunt, propter arbitrium alicuius liberum, SUBIECTIVA.

§. 37.

Moralitas obiectiva tribuenda est determinationibus liberis §. 36, ab ipsis atheis theoreticis, §. 35. Neque tamen eius defensores tenentur ponere, 1) actiones extra omnem nexum etiam cum perfectione suisque confectariis spectatas, iam esse bonas, vel malas, §. 36, 33. 2) moralitatem omnem esse tantum in intellectu, velut ens rationis, nescio quod, M. §. 62. 3) existentiam moralitatis in factis habere posse rationem sufficientem simpliciter talem extra voluntatem dei, M. §. 933. 4) omnia actionum liberarum confectaria per solam actionis agentis naturam determinari §. 33. M. 408, hinc 5) nullam esse moralitatem subiectivam, §. 36.

§. 38.

Moralitas subiectiva per positam obiectivam, nec in actionibus quidem per se bonis malisue, tollitur, nec tollit obiectivam, nec in iisdem quidem actionibus liberis. §. 37, 33. Cognosci ab hoc, vel illo,
aut

aut ignorari, nunc vtraque potest, nunc ignorari. M. §. 515. Vnde ab ignorantia forsan nostra vel huius, vel illius, vel vtriusque, ad negationem vel vtriusque, vel huius, vel illius, non valet consequentia. Quumque nunc haec, nunc illa certis in determinationibus liberis, a certis subiectis, facilius cognosci possit, deusque certo velit bonum, M. §. 899, quidam homines probabiliter: ab aliunde cognita moralitate subiectiua propter arbitrium dei certa; propter arbitrium hominum quorundam probabilis ad moralitatem obiectiuam similem, §. 35; ab aliunde cognita moralitate obiectiua ad subiectiuam propter arbitrium dei certa; ad subiectiuam propter arbitrium hominum probabilis valet consequentia §. 28.

§. 39.

Cum committendo bono potiores causae impulsivae connexae sunt hominibus, quam cum omittendo, §. 31. M. 665. Committens autem bonum omittit malum, §. 31. M. 146. Ergo hominibus potiores causae impulsivae connexae sunt, cum omittendo malo, quam cum committendo, i. e. Homo obligatur ad committendum bonum, hinc omittendum malum. §. 15. Imperatiui in disciplinis practicis significant, hominem obligari. Hinc committe s. *fac bonum*, adeoque omitte malum. Haec obligatio

B potest

potest per naturam, et naturales vires rationis et analogi eius, §. 15. M. 649. ex natura boni malique libere committendi, vel omittendi, hominisque et animae humanae, M. §. 758, satis cognosci. Ergo naturalis est. §. 29. Vnde natura nos obligare dicitur ad bona committenda, omittenda mala, adeoque etiam ad bona per se committenda, et hinc mala per se omittenda. §. 36.

§. 40.

Bonum et melius, aut in pluribus bonis optimum, si fiant sibi inuicem opposita, M. §. 81. aut impedimenta, M. §. 221. causae impulsivae potiores connexae sunt cum committendo meliori et optimo, omittendis minus bonis, quae impediunt maius bonum, ac ipsa sunt, magis mala, quam bona sunt. M. §. 146. hinc malis a potiori accensenda, M. §. 790, 697. Ergo bonorum sibi vere oppositorum, ita, ut ambo fieri nequeant, M. §. 81, committe melius et optimum, omitte minus bona. §. 39. Malum et peius, aut in pluribus malis pessimum si sibi inuicem vere opponantur, ut impedimenta mutua, M. §. 221, et ita quidem, ut vnum ex iis eligere sit factu tibi optimum, ob eandem rationem committe, s. fac minus mala, dum impediunt maiora, ac ipsa sunt, bonis a potiori accensenda, omitte peiora, et pessimum. §. 39.

§. 41.

§. 41.

Commissio mali peius, non aliter impediendum, impedituri, et omissio boni melius, non aliter consequendum, impedituri est ABNEGATIO. Ergo obligatio ad abnegationem naturalis §. 40. 29. OBLIGATIO RATIONALIS est, vel quae per rationem, vel quae per rationem sine fide cognosci potest. Et utroque significato obligatio ad abnegationem rationalis est. §. 40, 39.

§. 42.

Obligatio ad malum, quae tale, committendum, bonum, quae tale, omittendum, ad committendum minus bonum, et omittendum minus malum in casu §. 41. nec naturalis est, nec rationalis, §. 41. immo nulla §. 23.

§. 43.

Qui bona committit, quia bona sunt, ea committit, quia iis positus ponitur perfectio, M. §. 100. Qui aliquid committit, quia eo posito ponitur perfectio, QVAERIT PERFECTIONEM. Ergo *quaere perfectionem*, §. 39. Iam moraliter impossibile aequae nulla est obligatio, ac absolute et naturaliter simpliciter impossibile. §. 11, 23. Ergo *quaere perfectionem*, *quantum potes* i. e. in eo intentionis gradu, qui tibi in se possibilis, nec omnino supra potestatem tuam positus, nec legibus fortioribus moraliter impossibilis redditus est. M. §. 723, 446. Perfectionis,

quam quæerere poteris, ratio determinans s. focus observabilior erit vel in te, vel in alio ponenda realitas, M. §. 141. Prior erit tua, tanquam finis, posterior tua, tanquam remedii, M. §. 341. Ergo quære perfectionem tuam, quæ vel perfectior finis, vel perfectius medium fias, quantum potes. *Omitte te*, vel ut finem, vel ut medium, vel utroque respectu, *imperfectiorem reddentia*, quantum potes, §. 31.

§. 44.

Quum non quaerenda solum sit perfectio, sed et quanta a nobis obtineri potest, §. 43. quum non bona solum, sed et plurium bonorum nobis possibile optimum committere obligamur, §. 40. *Fac, quod factu tibi optimum est.* §. 39. Haec obligatio est naturalis, et rationalis, de qua ipsi athei theoretici, quales, convinci possunt. §. 41. 35.

§. 45.

Perfectionem suam quaerens intendit consensum variorum in se, anima, corpore, et statu externo suo, ad vnum, §. 43. M. §. 94. tam inter se, perfectionem internam, quam cum reliquis naturam vniuersam constituentibus, M. §. 98, 466. Ergo et actionum suarum mere naturalium, et reliquorum in ipso et extra ipsum in potestate ipsius non positorum cum liberis suis determinationibus, M. §. 708. Hinc eosdem fines intendit, qui his positi sunt. M. §. 341. Qui autem eosdem

dem fines intendit, qui naturae praefixi sunt, NATURAE CONVENIENTER VIVIT. Ergo perfectionem suam quaerens, quantum potest, naturae conuenienter viuit.

§. 46.

Naturae conuenienter viuens eosdem fines intendit, qui naturae praescripti sunt. §.

45. Hi autem sunt ipsius aliarumque rerum perfectio. M. §. 945, quae potest in mundo obtineri, maxima, M. §. 935. Ergo naturae conuenienter viuens, quantum potest, quaerit perfectionem suam, §. 43. Ergo obligatio quaerendae suae perfectionis est obligatio naturae conuenienter viuendi, et v. v. *Vive conuenienter naturae, quantum potest.* §. 43.

§. 47.

Si velis eum dicere conuenienter naturae viuentem, qui ita viuit, vti ex natura et per naturam cognosci potest, denuo patet, hoc etiam sensu quaerentem perfectionem, quantum potest, naturae conuenienter viuere, et v. v. §. 39, 44.

§. 48.

Quaerens perfectionem, quantum potest, eam fortius appetit, §. 43. hinc latius gaudet perfectionibus optimi, M. §. 682, 187. ergo amat optimum, M. §. 684. Amans optimi, illud fortius appetit, adeoque perfectionem quaerit, quantum potest. §. 43, M. §. 187. Ergo obligatus ad quaerendam per-

fectionem, quantam potest, obligatus est ad amandum optimum, quantum potest, et v. v. *Ama optimum, quantum potes.* §. 43.

§. 49.

Quae singulos, vel in singulis, vel singulos in singulis actionibus liberis obligat, OBLIGATIO VNIVERSALIS est. Quae vero vel aliquos tantum, vel in aliquibus tantum liberis determinationibus, vel aliquos in aliquibus tantum obligat, PARTICULARIS est. Hinc eadem obligatio diuerso respectu esse potest vniuersalis et particularis. Iam omnes omnium hominum determinationes liberae vel sunt bonae, vel malae, §. 32, vel ponentes perfectionem, vel tollentes §. 36. Ergo obligationes §. 39-48, quaeque ex iis vniuersaliter concludi possunt, sunt vniuersales ad singulas singulorum hominum actiones liberas pertinentes.

SECTIO II.

COACTIO MORALIS.

§. 50.

Coactio absoluta, M. §. 702, et externa simpliciter talis, M. §. 707. s. quae fit per violentiam externam simpliciter sumtam, M. §. 714, quam aliqui solam coactionem dicunt, non sunt actionum s. determinatio-
num

num liberarum, hinc nec obligationes §. 13, 15, nec coactiones morales, M. §. 723.

§. 57.

COACTIO MORALIS INTERNA, qua persona se ipsam cogere dicitur, M. §. 714. est obligatio sui ipsius, vel vera, vel spuria, §. 27. non solum non contraria libertati simpliciter sumtae, sed etiam eam supponens, ut conditionem, sine qua non §. 11, et fit, quoties cum certa determinatione nostra libera, ad cuius oppositum multa et magna videntur impellere, tamen causas impulsivas potiores connectimus, §. 15. M. 713. Tunc haec coactio est lubitus, M. §. 712, pro quo suscepta determinatio libera aliquo significatu inuita, M. §. 713. tamen manet arbitraria et libera, M. §. 715, 727.

§. 52.

COACTIO MORALIS EXTERNA, qua persona aliam cogere dicitur secundum quid, M. §. 714. siue cogat illecebris et suasionibus ad ACTIONEM BLANDE COACTAM, siue minis et dissuasionibus, M. §. 728. ad ACTIONEM METU COACTAM (per violentiam externam secundum quid, mixtam) est obligatio alterius, vel vera, vel spuria, §. 27, in obligando non tollens libertatem simpliciter dictam, sed eam supponens, ut conditionem, sine qua non, §. 51. et fit, quoties cum certa determinatione libera alicuius personae, ad cuius oppositum multa eam et magna videntur im-

pellere, potiores tamen causas impulsivas connectimus, §. 15. M. 713. Tunc haec coactio producit lubitum M. §. 712. pro quo suscepta determinatio libera aliquo significato inuita, M. §. 713. tamen manet arbitraria M. §. 715, et libera, M. §. 727.

§. 53.

Coactio moralis, tam interna §. 51, quam externa, tum blande, tum metu cogens, §. 52, potest obligare ad inuoluntarium ex significato M. §. 721. adducto, neque tamen hoc significato inuoluntaria omnia sunt moraliter coacta, M. §. 723. Ad voluntarium ex significato M. §. 721. adducto possumus moraliter cogi, §. 52, licet voluntas non possit cogi coactionibus §. 50. enumeratis.

§. 54.

Ad actiones voluntarias ex significato M. §. 722 adducto nec moralis quidem coactio locum habet, M. §. 723, nec interna §. 51, nec externa, §. 52. locum tamen habet obligatio, §. 15. per paene merum taedium, paene puram voluptatem, vel ingens superpondium, M. §. 713. Inuoluntariae actiones ex significato M. §. 722 adducto omnes sunt moraliter coactae, vel interne §. 51. vel externe, vel blande, vel metu §. 52, M. §. 723, obligatione §. 15, vel vera, vel spuria, §. 27.

§. 55.

Non nisi latius et incommode omnis obligat.

figatio non nunquam dicitur coactio. M. §. 723, 701. Potest esse obligatio sine coactione, etiam morali, §. 54. Potest aliquis se ipsum obligare ita, ut se non cogat, potest se cogere ita, ut tamen liber maneat a coactione externa, etiam secundum quid tali, §. 51. Potest aliquis etiam externe cogi ad certam determinationem liberam secundum quid ita, ut tamen metu coactus apte satis dici nequeat, §. 52. Immo metu etiam cogi moraliter aliquis potest ita, ut actio dicto modo coacta tamen ab ipso non extorqueatur. Coactio moralis et extorsio differant, ut superius et inferius, latius et angustius. Nec tamen extorsio tollit libertatem simpliciter dictam, sed eam supponit, ut conditionem, sine qua non. M. §. 728.

§. 56.

Quoniam potest aliquis ad aliquid ita obligari, ut alter tamen homo illud extorquere, vel absolute, vel physice, vel moraliter nequeat; potest tamen etiam ita obligari, ut alter homo id, ad quod prior tenetur, absolute, physice, moraliter possit ab eodem extorquere: moraliter possibilis extorsio alteri homini concessa non nunquam est causa impulsiva obligando connexa cum certis determinationibus liberis, non nunquam non est. §. 55. OBLIGATIO ad liberam determinationem aliquam

per licitam alteri homini extorsionem est EXTERNA (plena, perfecta), reliquae INTERNAE (minus plenae; imperfectae) sunt OBLIGATIONES. Ergo OBLIGAMUR EXTERNE, si et quatenus DETERMINATIO LIBERA nobis re-praesentatur, VI EXTORQUENDA i. e. talis, cuius extorsio est alteri homini moraliter possibilis s. licita. OBLIGAMUR autem INTERNE, si et quatenus determinatio libera, ad quam obligamur, nobis non repraesentatur, VI extorquenda.

§. 57.

Quum causae impulsivae aliae, praeter extorsionem alteri homini licitam, non possint solum plures esse, sed etiam nobiliores, verius, clarius, certius, ardentius cognoscendae, quam haec extorsio: male obligatio externa semper fortior, quam interna, putaretur. §. 56, 17, nunquam esse potest sine interna, §. 49, interna tamen saepius locum habet sine externa, §. 56.

§. 58.

Quando extorsio alteri homini licita ad determinationem aliquam liberam non nisi partialis est causa impulsiva ita, ut obligatio externa inde resultans non sit, nisi partialis, §. 19, 56 cum internis obligationibus aliis, quasi complementum ad totum, obligationem totalem exhibens: haec partim interna, partim externa, tanquam totum, necessario maior est et fortior quam
libet

libet sua parte, hinc et externa seorsim considerata. §. 17. M. 160. Quando requiritur in certa persona certi roboris obligatio, tunc quo melius haec interne obligari potest secundum §. 26, hoc minus necessaria est obligatio externa, quo vero ineptior est ad plures et nobiliores obligationes internas, hoc magis necessaria est externarum inculcatio et cumulus ad obtinendum requisitum obligationis gradum. §. 17.

§. 59.

Sicut obligatio interna non nunquam potest esse fortior, quam externa, potest etiam aliquando externa, in partes tractis internis partialibus aliis, §. 57, 58. maior esse, quam alia tantum interna, §. 17. Quod si tunc ad opposita obligantes collidi videntur, §. 23, quae videtur esse obligatio, sed debilior, nulla est, §. 19, 20. Si vero obligatio externa et interna obstringunt ad eandem determinationem liberam, quaerenda est earundem distinctio, M. §. 67, 515. et connubium s. coniunctio ad dandam vnam obligationem totalem fortiorem, §. 58, 40, cauenda confusio et COMMIXTIO, quae uni diuersorum tribuitur, quod est alterius, §. 56, et separatio. M. §. 72. totalem obligationem male minuens et debilitans §. 21, 40.

CAPUT II. OBLIGANTIA.

SECTIO I.

L E X.

§. 60.

NORMAE (leges) enunciant determinationem rationi conformem, M. §. 83. vel cum libertate propius non connexam, s. non moralem, **PHYSICAE** (naturales) **LATIUS DICTAE**, quales leges motus, iura poli astronomica, leges hydrodynamicæ, physicae strictius dictae, et quaedam psychologicae, vel moralem, M. §. 723. Hae quia determinationes liberas 1) moraliter necessitant; M. §. 723. 2) cum suis rationibus, i. e. causis impulsivis potioribus connectunt, §. 12. M. 726. obligant, §. 15. M. §. 723. s. sunt propositiones obligatoriae. Quumque propositiones obligatoriae enunciant determinationem causis impulsivis potioribus conformem, M. §. 80, 342, eamque moralem, §. 24. erunt normae (leges) morales, M. §. 723. Hinc **NORMAE** (leges) **MORALES** definiri possunt per propositiones obligatorias.

§. 61.

Quoniam obligationes sunt vel internae, vel externae, §. 56. NORMAEQUE (leges) MORALES propositiones obligatoriae, §. 60. erunt etiam hae vel INTERNAE (minus plenae, imperfectae, suasoriae, consilia) determinationum liberarum, quae et quatenus non sunt extorquendae, vel EXTERNAE (plenae, perfectae, cogentes) determinationum liberarum, quae et quatenus sunt extorquendae. Quumque robur normae (legis) moralis sit robur obligationis, quam enunciat, §. 16. M. 180. normae (leges) morales externae non semper fortiores internis sunt, §. 57, cum internis conspirantes semper confirmantur, §. 58, hinc ab iis quidem distinguendae, non autem temere separandae, cum iis coniungendae, non autem confundendae commiscendaeque sunt. §. 59.

§. 62.

Possent quidem propositiones M. §. 83 definitae NORMAE, normae morales REGULAE, regulae cogentes LEGES tantum dici: quoniam tamen usus receptus omnes leges nuncupat: primae sint LEGES LATISSIME DICTAE, secundae LATE DICTAE, quas in posterum moralia tractaturi simpliciter leges dicemus, tertiae stricte dictae. Est ergo LEX STRICTE DICTA lex determinationis libe-

liberae, quae et quatenus extorquenda est.
§. 56.

§. 63.

Satisfaciens obligationi, quam lex enunciat, LEGI SATISFACIT. Quoniam obligationes sunt vel naturales, vel positivae, et haec vel diuinae, vel humanae §. 29, LEGES autem propositiones obligatoriae, §. 60. sunt haec vel obligationis naturalis, s. ex natura actionis et agentis sufficienter cognoscendae, NATURALES (obiectivae) vel obligationis positivae, s. rationis ex arbitrio alicuius libero cognoscendae, POSITIVAE (subiectivae, formales, arbitrariae) et haec vel DIUINAE, ex arbitrio dei, vel HUMANAЕ, ex arbitrio hominis libero sufficienter cognoscendae obligationis.

§. 64.

IUS 1) actionem legi conformem, 2) legem, 3) complexum legum similium, latius dictum, M. §. 472. 4) complexum legum strictè dictarum similium, IUS STRICTUM (externum, cogens, plenum, perfectum), 5) facultatem moralem quamcunque, latius dictum significat, M. §. 971. Haec quum vel concedatur a legibus moralibus internis, APTITUDO MORALIS, (αξία, meritum) vel a legibus strictè dictis, §. 62, 6) IUS ERIT STRICTE DICTUM facultas moralis a legibus strictè dictis concessa. A primo, secundo et quin-

eo significatu in posterum omnino abstinemus.

§. 65.

Jus naturae latissimum leges naturales omnes complectitur §. 64. M. 472. ex natura et per naturam sufficienter cognoscendas §. 29, 63. absolute necessarias, physicas, psychologicās quascunque §. 60, 62. morales internas et externas, §. 61, 62. IUS NATURAE LATIUS DICTUM est complexus legum naturalium moralium. Complexus legum naturalium hominem obligantium est IUS NATURAE LATE DICTUM, quod a nobis moralia tractaturis solum attenditur §. 62, et leges morales naturales tam internas, quam externas comprehendens commodius philosophia practica obiective spectata dicitur. Pars eius est complexus legum naturalium externarum s. cogentium, IUS NATURAE STRICTE DICTUM (cogens, externum) contradistinctum consiliis, legibus internis et suaforiis, quatenus naturalia sunt, §. 63, per philosophiam practicam etiam exhibendis, §. 1, 61.

§. 66.

Complexus legum positivarum est IUS POSITIVUM, §. 63, 64. tales et internas et externas complexum, LATE DICTUM, solarum externarum, STRICTE DICTUM, §. 65. Vtrumque denuo est vel complexus legum positivarum diuinarum, DIVINUM, vel humanarum

rum, HUMANUM. Lex tamen et ius positiva, tam diuina, quam humana, possunt simul esse naturalia, si et quatenus possunt simul ex natura actionis agentisque cognosci, sicut lex et ius naturalia, possunt etiam positiva esse, tum diuina, tum humana, si et quatenus eadem ex arbitrio dei hominumue libero sufficienter cognosci possunt, §. 30, 65.

§. 67.

IUS pro facultate morali sumtum, §. 64. est vel NATURALE, a lege naturae, vel POSITIUM, a lege positiva concessum, a diuina, DIVINUM, ab humana, HUMANUM. Hoc etiam significatu ius est vel LATE DICTUM, a legibus vel naturalibus, vel positivis, diuinis humanisque, internis etiam concessum, vel STRICTE DICTUM, facultas moralis a legibus cogentibus, vel naturalibus, vel positivis, iisque vel diuinis, vel humanis concessum, §. 64. Nec eodem significatu repugnat, idem ius alicuius naturale, si et quatenus ipsi etiam conceditur a lege positiva, esse simul positium, diuinum, vel humanum, vel vtrumque, sicut eodem tandem significatu ius positium alicuius, si et quatenus ex natura agentis actionisque sufficienter cognosci potest, simul est naturale §. 30, 66.

§. 68.

LEGES affirmatiue obligantes, s. ad commissionem, §. 31. sunt PRAECEPTIVAE, (praecepta) earumque ius §. 64, IUS MANDATI, nega-

negatiue obligantes, s. ad omissionem illiciti, M. §. 723, sunt PROHIBITIVÆ (prohibitiones), earumque ius, IUS VETITI. Prohibitiones et ius vetiti sunt impeditioes morales, §. 60, M. 967. Quumque non impeditio moralis sit moralis permissio late dicta M. §. 969. nulla lege prohibita sunt TACITE PERMISSA, (significatu latiori,) licita, M. §. 723. Sed (permissio stricte dicta) LEX PERMISSIVA est lex declarans certam actionem non praeceptam quidem, nec tamen impediendam esse, est peculiaris species legis prohibitiuae, in fauorem alicuius certa forsan acturi obligans alios ad omissionem impeditionis, quae tali determinationi liberae alias obici posset. ACTIO lege permissiua licita dicitur EXPLICITÆ PERMISSA.

§. 69.

Posito legem aliquam esse naturalem inde non tollitur, quod sit simul positiua, §. 66. Par est ratio iuris, §. 66, 67. Sicut aliquis de certa lege potest ignorare tam eam esse naturalem, quam eam esse positiuam: ita et potest de aliquibus vtrumque nosse, de aliquibus tantum alterutrum, saltem vnum facilius, quam aliud. M. §. 527. In humanis quidem esse potest lex positiua, quae naturalis non est, in diuinis etiam, cuius nos nequeamus rationem sufficientem ex actionis agentisque natura cognoscere.

cere. Sed quoniam dei voluntas, s. arbitrium liberrimum, M. §. 898, summam scientiam perfectissime sequitur, M. §. 893. omnes eius leges positivae habent simul rationem sufficientem in natura actionis et agentis, s. simul naturales sunt, §. 63. Quumque deus velit omne bonum, M. §. 899. omnes leges naturales, §. 39. sunt et arbitrariae divinae. A lege naturali ad voluntatem dei circa liberas hominum determinationes, et a voluntate dei circa liberas hominum determinationes ad legem naturalem valet consequentia. Nos interim nunc hanc, saepe, nunc illam tantum cognoscimus cum aliqua certitudine, sed ab ignorantia nostra ad negationem rei male concluderemus §. 38.

§. 70.

Propositiones: *committe bonum, quantum potes*, §. 39, cum suis consecutariis, §. 40, *quae-
re perfectionem*, pro virili, §. 43, *fac, quod
factu tibi est optimum*, §. 44, et inde demon-
strata, §. 45-48. demonstranda et demon-
strabilia, sunt propositiones obligatoriae,
§. 15, hinc leges, §. 60, ad quas natura obli-
gat, §. 39. ex ipsa actionum agentiumue na-
tura sufficienter cognoscendae, §. 40, ergo
naturales §. 63. Nec difficulter tamen de
iisdem ostendi potest, quod sint simul po-
sitivae divinae, §. 66, 69.

§. 71.

§. 71.

Leges naturae, de quibus §. 70, concedendae sunt ab ipsis atheis theoreticis, si, abstrahendo ab ipforum errore circa existentiam diuinam, caeterum sanam rationem meritando sequi voluerint, §. 35, 41. Hinc si ius naturae athei asseritur hoc sensu, existentiam diuinam qui neget, eum tamen de bene multis asseritis iuris naturae late dicti, s. potius philosophiae practicae, §. 65, conuinci posse, independententer ab eius atheismo, aut illis praemissis, quas negat, qua atheus, utique ponendum est. Neque tamen hoc posito admittitur: 1) ius naturae late dictum s. philosophia practica esset, existeretue, etiam si non daretur deus, M. §. 824. 2) prorsus est independens a deo, M. §. 868. 3) ex voluntate dei nulla ratione omnino deriuari potest, §. 69, 70. 4) aequè bene cognosci potest ab atheo, ac ab agnoscente diuinam existentiam. Nam ius naturae athei s. philosophia practica, quam in suo errore perseverans cognoscere potest, destituitur ea 1) latitudine et copia, 2) dignitate materiae 3) veritate, 4) luce, 5) certitudine 6) vita, cuius capax est ius naturae late dictum s. philosophia practica existentiam diuinam admittentis, §. 5.

§. 72.

LEX obligationis vniuersalis est **VNI-VERSALIS**, particularis, **PARTICVLARIS**. **Lex** autem naturalis §. 70, non omni solum significatu inter homines vniuersalis est, §. 49, ob rationes similes, omnes determinationes liberas omnium personarum determinans, §. 10, 29. Hinc omnium personarum singula facta aut moraliter necessaria sunt, aut illicita. M. §. 724, 940, quum nulla sint absolute, immo ne relative quidem, totaliter indifferentia s. adiaphora, M. §. 654, 935. **CAMPVS** (sphaera, extensio, latitudo) **LEGIS** dicitur complexus determinationum liberarum, de quibus ea lex aliquid enunciat. Hinc legis naturalis §. 70. **campus** patentissimus est.

§. 73.

Ivs legum vniuersalium complexus, et a legibus vniuersalibus concessum, **VNI-VERSALE** est, complexus legum particularium, et a legibus tantum particularibus concessum, **PARTICVLARE** est. Iam quia leges naturales vel ex humana natura generatim, vel ex natura huius illiusue status hominum speciatim sufficienter cognoscendae semper obligant singulos homines, vel generatim, vel speciatim in peculiari tali statu constitutos, §. 47. sunt ipsae earumque iura vniuersalia, §. 72. Hinc **IURA** naturalia tam hominibus generatim, quam certis

certis eorum statibus praescribenda, quatenus sine fide cognosci possunt, PHILOSOPHICA, quatenus singulos obligant, VNI-
VERSALIA dicemus.

§. 74.

Quum leges et iura naturalia sint simul
positiua diuina, §. 69, iam hinc patet, dari
etiam leges et iura positiua diuina vniuer-
salia, §. 72, 73. Quoniam deus est vniuer-
salis spirituum legislator, M. §. 973, liberri-
mum ipsius arbitrium de hominibus gene-
ratim, aut de certis eorum statibus specia-
tim, singulos obligat, ita, vt inde cog-
noscendae leges sint denuo, et dent iura,
diuina positiua vniuersalia, §. 72, 73. Si
tamen quaestio de iure diuino positiuo id
inferat: 1) an deus aliquando tales leges
arbitrarias tulerit, quas homo non possit
aliunde, nisi per reuelationem stricte dic-
tam cognoscere, totum tamen genus hu-
manum obligaturas, non pertinet ad phi-
losophiam, §. 1. 2) an tales leges diuinae po-
sitiuae vniuersales sint, quae prorsus non
habeant rationem sufficientem in natura
actionis et agentis, negatur, §. 69. Leges
et iura positiua humana, pleraque omni
significatu §. 72, 49, saltem aliquo, singula
non nisi particularia sunt, §. 73.

§. 75.

Quum nihil sit sine ratione sufficienti,
M. §. 22, et omnis propositio suam habeat

hypothesein, omnis suas PRAEMISSAS, s. principia veritatis, iudicia alia, omnis etiam legis est ratio sufficiens, est quaedam hypothesis, sunt praemissae, et nexus eius ceu conclusionis, cum iisdem, i. e. CONSEQUENTIA. §. 60. Omnis lex considerari potest, ut syllogismi alicuius conclusio, cui sunt principia sua materialia, est formale, quae consequentia cum sit omnis syllogismi anima, nexus legis cum suis praemissis, s. propositionibus veritatis ipsius rationem sufficientem continentibus, est ANIMA LEGIS. Nec hic haerebit, qui rationem sufficientem et legitimam, eam, quae est, et eam, quam quilibet observare potest, distinguere norit. M, §. 548.

SECTIO II.

IVRIS PERITIA.

§. 76.

Legum potest esse cognitio historica, potest esse philosophica, eaque vel quaecunque ratione certitudinis §. 28, vel scientia, §. 75. Par est ratio iuris, §. 64. Potest hinc esse IVRISPERITIA, cognitio iuris vel historica tantum, vel philosophica, eaque iterum vel qualiscumque respectu certitudinis, vel certa ex certis, IVRISSCIENTIA.

Histo-

Historice tantum verba legis qui nouerit, iuris tamen peritus videri volet, LEGULEIUS est. Habitus subsumendi facta sub legibus IVRISPRVDENTIA est. Iurisperitus et iurisprudens IVRECONSULTVS est, ille THEORETICVS, hic PRACTICVS. Si quis ergo potest esse iureconsultus theoreticus, qui non sit practicus, esse tamen non potest practicus, qui non sit theoreticus. Quantum vbique cognitio intuitiua, quam symbolica tantum, philosophica, quam mere historica, scientia, quam incertior, etiam philosophica, M. §. 669, tantum leguleio praeſtat iurisperitus, iuris historice tantum perito iureconsultus philosophicus, et incerto iuris ſciens. Leguleius et iuris historice tantum peritus animam legum et principia iuris ignorant, iurisperitus philosophicus probat, iurisſciens demonstrat. Iurisprudencia leguleii nulla est, iuris historice tantum periti precaria, iurisconsulti philosophici certa, iuris ſcientium certior. §. 75.

§. 77.

RATIONES LEGVM in rebus facti quaerendae sunt HISTORICAE, in aliis legibus internis vel primis naturae moralibus ſitae, MORALES, quae in legibus aliis ſtrictè dictis, LEGALES sunt. Leges rationum historicarum fide humana cognoscendarum, quales, nec ſciri, nec demonstrari complete

posunt, posunt tamen probari, philosophiceque cognosci. Iuris eiusmodi non datur completa scientia. Male tamen a defectu rationum moralium et legalium supposito concluditur ad defectum rationis in lege, §. 75. Rationes morales solae qualescumque non statim externe obligant, §. 56, 61. hinc male habentur pro ratione sufficiente legis iurisque stricte dictorum, nisi adiciatur peculiaris ratio, cur conclusio externe obliget, §. 64. M. 22. Rationes legales ex lege, quam talem esse, non nisi humana fide cognoscere possumus, sunt simul historicae, hinc ex iis tantum nec sciri, nec demonstrari complete, probari tamen aliae leges posunt. §. 75.

§. 78.

IVRISPERITIA NATVRALIS est cognitio iurium naturalium, §. 65, philosophicorum et vniuersalium, §. 73, vel historica tantum, vel philosophica, et haec iterum vel qualiscumque respectu certitudinis, vel certa ex certis, IVRISSCIENTIA NATVRALIS. Historice tantum verba legum naturalium qui nouerit, iuris tamen naturalis peritus videri qui velit LEGVLEIVS NATVRALIS est, in iuribus eiusmodi philosophicis §. 73. i. non scriptis, se turpius dans, quam forsan in aliis. IVRISPRVDENTIA NATVRALIS est habitus subsumendi facta sub legibus naturalibus. Iureconsultus naturalis esse si potest theo-

theoreticus, qui non sit practicus, practicus tamen esse non potest, qui non est theoreticus. Quo facilius est ex ipsa natura et per naturam acquirenda, quo vtilior est reliquis etiam iuribus soliditatem datura, quo magis necessaria est ob defectum auctoritatis externae legitimae iuris naturalis scientia, hoc maior defectus est in cognitione iurium eiusmodi tantum historica, aut philosophica etiam, tamen incertiore, §. 5. Ab incertitudine leguleii naturalis, etiamsi fuerit iuris positiui et particularis consultus, subiectiua circa leges naturales, ad incertitudinem horum iurium et iurisprudentiae naturalis vel absolute respectu totius generis humani, vel obiectiue talem non valet consequentia, §. 76.

§. 79.

Sicuti ius naturae vel late, vel stricte dicitur, §. 65 ita est etiam IURISPERITIA et SCIENTIA NATURALIS LATE DICTA legum naturalium quarumcunque, et STRICTE DICTA, externarum tantum, est IURISPRUDENTIA NATURALIS LATE DICTA habitus subsumendi facta sub legibus naturalibus quibuscunque, sed sub externis tantum, STRICTE DICTA. Neutra iuris naturae scientia potest vllas suas leges demonstrare ex rationibus historicis. Res facti, historiae, consilia prudentum, auctoritates oratorum, poetarum, philosophorum,

rum, reuelationis ſtriſte dictae, fictiones, hypotheſes philoſophicae heic eſſe non poſſunt principia demonſtrandi, recte tamen referri poſſunt ad declarationes, vt illuſtrantia, et ad ſubſidia heuriſtica, ſ. media inueniendi vel in memoriam reuocandi quasdam conſuſiones deinde aliunde demonſtrandas. §. 2. Rationes iuris naturalis ſtriſte dicti morales tum vniuerſi, tum legum eius peculiarium attendere bonum eſt, §. 58, 59, non tamen ex iis temere et promiſcuae quibuſcunque tentanda eſt horum demonſtratio, quatenus ſunt iuris naturalis ſtriſte dicti, i. e. externe obligantia §. 65. Rationes eius legales ex iure poſitiuo eſſent heic ſimul hiſtoricae, hinc ad demonſtrationem aeque inuſiles. §. 77.

§. 80.

Philoſophia practica, leges et iura naturalia, philoſophica, 1) quatenus ſunt ſcientiae, §. 1, 73 cum reliquis ſcientiis et veritatibus abſolute neceſſariis, habent immutabilitatem abſolutam, M. §. 130. 2) hypotheticam etiam, quatenus lex mutari dicitur, quando ceſſat actu obligare, hinc immutabilis hypothetice, quando obligationem eius ceſſare eſt hypothetice impoſſibile. Iam autem hoc ſignificatu mutari non poſſe lex, niſi ceſſet eius obligatio, obligatio autem ceſſare non poſſe, niſi ceſſet eius ratio ſufficiens M. §. 30, 299. Ratio legis iuriumque

que naturalium et philosophiae practicae in obligationibus est ipsa natura sufficiens, §. 63. Ergo haec iura dicto significato sub hypothese durantis naturae sunt immutabilia, M. §. 127, 128. Eodem significato mutabilitas legum humanarum positivarum a mutabili et vario arbitrio humano pendens quum non cadat in dictas leges et iura naturalia, nouam his prae illis conciliat immutabilitatem hypotheticam, dum mutato hominis cuiuscunque arbitrio per id tamen mutari non possunt, §. 65.

§. 81.

Quum leges naturales sint simul positivae diuinae, et v. v. §. 69, iam hinc patet tantam legum iuriumque diuinorum positivorum esse immutabilitatem, quanta naturalium est. §. 80. Idem inferendum est ex immutabilitate voluntatis diuinae, quae est harum legum ratio sufficiens, §. 63. M. 839. Quemadmodum autem ipsae leges naturales, quarum ratio sufficiens est rerum transitoriarum natura. M. §. 299. his suis obiectis mutatis mutari, cessantibus cessare videntur §. 80: quemadmodum homo etiam volens aliquid certo modo se habere ad tempus tantum finito hoc tempore voluntatem suam mutasse videtur volitionem temporariam et de temporariis confundenti: ita videntur LEGES POSITIVAE DIUINAE INVARIABILES illae tantum, quae in arbitrio diuino fundatae

datae sunt, cuius motuum nobis maxime observabile est constantium rerum natura, **VARIABLES** contra, in arbitrio diuino fundatae, cuius motuum nobis maxime observabile est transitoriarum rerum natura. Quae distinctio si perceptionem adhaerentem mutatae voluntatis diuinae inuoluat, M. §. 530, non caret anthropomorphismo subtili, M. §. 848.

§. 82.

Ratio et respectus determinationum nostrarum liberarum ad perfectionem est earundem habitudo ad legem, §. 70, et habitudo earum ad legem §. 70, est earundem respectus ad perfectionem. Hinc **MORALITAS** determinationis liberae potest etiam definiri per rationem, respectum s. habitudinem determinationis illius ad legem, ita, ut **OBJECTIVA** sit ratio determinationis liberae ad legem naturalem, et **SUBIECTIVA** habitudo determinationis liberae ad legem positivam §. 36, 63. Iam quum leges naturales sint simul positivae diuinae, et v. v. §. 69, ex hac etiam notione moralitatis inferri potest, obiectivam non solum non excludere subiectivam, nec excludi per subiectivam, sed etiam ab obiectiva ad aliquam subiectivam valere consequentiam, §. 37, 38.

§. 83.

Obligationi legis satisfaciens **LEGEM SERVAT**. Actio legi conformis est **OFFICIUM**.
Er-

Ergo actio legem seruantis officium est, et habitus seruandi leges est CUSTODIA (obseruantia) LEGUM. Ergo habitus officiorum est custodia legum. Actio, ad cuius oppositum lex obligat, est TRANSGRESSIO (violatio) LEGIS, oppositum officii, s. LAESIO LATE DICTA. Habitus transgrediendi leges est NEGLECTUS, (contemptus) LEGUM. Hinc officii erga deum, re ipsum, alia, si quae sunt, oppositae actiones liberae sunt laesiones dei, tui ipsius, aliorum significatu latiori. Haec applicentur ad seruare legem, officia, custodiam, laesionem late dictam, transgressionem, neglectum legum naturalium, NATURALIA. Lex §. 70: *committe bonum* cum suis consecrariis de committendo, sunt leges naturales praeceptivae, earumque ius ius mandati naturale. Lex §. 70: *omitte malum*, cum suis consecrariis de omittendo, sunt leges naturales prohibitivae, earumque ius ius vetiti naturale est. §. 68.

§. 84.

LEX NATURALIS ex naturâ hominis agentis et actionis per alias leges naturales demonstrabilis, DERIVATIUA est, ex naturâ autem citra concursum aliarum legum naturalium demonstrabilis, est PRIMITIUA. Sic: *praesta bonum* §. 70. est lex naturalis primitiua §. 39. LEX AUTEM PERFECTIUA: *bonorum sibi vere oppositorum praesta melius*, §. 40, et praecepti-

ceptivae prohibitiuaeque ex priori demonstrandae naturales derivativae sunt. §. 83.

§. 85.

Leges morales oppositae colliduntur. M. §. 97. earumque collisio est ANTINOMIA. Quumque contradictio vel sit vera, vel apparens, M. §. 12 antinomiae erunt vel verae, vel apparentes. Ad contradictionem veram requiritur accurate eiusdem de accurate eodem affirmatio et negatio M. §. 7, 12. Inter leges ergo, 1) quae non de eodem accurate subiecto loquuntur, 2) quae non eandem accurate determinationem moralem de subiecto suo enunciant, et quidem 3) altera affirmativae, altera negativae, ita, ut una sit praeceptiva, altera prohibitiva, §. 68, non est vera antinomia. Inter leges praeceptivas non est vera antinomia, nisi una necessario inuoluat prohibitionem debiti secundum alteram. Inter leges prohibitivas non est vera antinomia, nisi una necessario inuoluat mandatum vetiti secundum alteram. Inter leges permissivas, praesertim tacite tantum permittentes, et alias per permissivas licita praecipientes vel prohibentes non est vera antinomia. §. 68. Quoniam autem leges hominem obligantes sunt regulae perfectionis humanae, §. 82, 70, et collidentium utrique satisfieri non potest, §. 63, 23, orietur ex earum collisione exceptio moralis, M. §. 97, et tunc LEX, cui satisfaciendum est,

SECTIO III. PRINCIPIA IURIS.

§. 87.

PRINCIPIUM alicuius disciplinae **OBIECTIVUM** est propositio; ex qua dogmata ad eam disciplinam pertinentia deduci possunt, **SUBIECTIVUM** ea facultas animae, qua ad talem disciplinam cognoscendam in primis utendum est. **PRINCIPIA** disciplinae **OBIECTIVA** iterum sunt vel **PEREGRINA** (externa, communia, illata) quae ad datam disciplinam, ut conclusiones, s. partes in ea demum docendae, non pertinent, vel **DOMESTICA** (interna, propria, innata) quae, ut conclusiones etiam, ad datam disciplinam pertinent, partes eius, in ea demum praecipue docendae. Horum **PRIMUM** est, quod non iterum ex alio domestico deducitur, quod deducitur ex domesticis aliis **DERIVATIVUM** est. §. 84. **Peregrina** denuo sunt vel **PROPAEDEUTICA**, (praeliminaria,) quae domestico primo probando adhibentur, vel **EPISODICA**, quae primo domestico iam sumto nonnunquam tamen ad deducenda ex eodem alia sunt huic assumenda ex aliis doctrinarum seriebus, ut lemmata. Sola metaphysica habet principium obiectivum absolute primum domesticum, M. §. 1, 7. in reliquis illud est omnibus pro-

est, VINCERE, opposita, a qua excipiendum est, VICTRICI CEDERE dicitur. Quoniam tamen obligatio legis cedentis in casu collisionis vere nulla est §. 23, ab eadem excipiens eam vere non transgreditur, §. 83, ita, ut peccatum minus ad evitandum maius, patrasse non possit accurate dici. M. §. 788.

§. 86.

Quum omnis exceptio a lege morali ponatur non consensum determinationis liberae ad rationem perfectionis determinantem illam, cuius conformitatem cum determinatione libera lex data enunciat, M. §. 97, 82, omni exceptione morali ponitur aliqua imperfectio, M. §. 121. Hinc omnis exceptio moralis est aliquid mali, M. §. 146. adeoque non, nisi 1) inevitabilis §. 80, 2) minima praefenda est maioribus, §. 40. *Exceptiones morales, quae possunt, paucissimae minimaeque sunt.* Ergo si collidantur leges fortiores et superiores cum debilioribus et iis, quae sibi subordinandae sunt, exceptio fiat a debilioribus M. §. 181, 182, et inferioribus, M. §. 186. si collidatur igitur lex naturalis optimi perfectiva §. 70, 84, cum quacunque lege vel naturali, vel positiva, ipsi subordinata quae fuerit, vincet illa hanc cedentem, §. 85.

propaedeuticum, non raro simul cum suis
confectariis episodicum. Reliquarum di-
sciplinarum principia domestica sunt o-
mnium non, nisi relatiue prima, ita, vt
haec in scientiis semper supponant pro-
paedeutica. Erunt autem adaequata suae
disciplinae principia obiectiua domestica
prima, si ex iis nec plures, nec pauciores
conclusiones fluunt, quam quae & qua-
enus ad datam disciplinam, tanquam par-
tes spectant, M. §. 311. Haec applicentur
ad principia iuris, philosophiae practicae,
iuriumque naturalium & philosophico-
rum, quatenus spectantur, vt disciplinae,
vel scientiae, §. 1, 65.

§. 88.

In quaestione de principiis iuris ne con-
fundantur iura e. g. naturalia & positiua, di-
uina & humana, §. 67, ne principia iuris
communia cum propriis, e. c. In quaesti-
one de principio iuris naturae primo 1)
ne confundatur obiectiuum cum subiecti-
uo, 2) ne externum aduocetur, vbi quae-
stio est de interno & domestico. 3) Si
quoddam principium in nostro demon-
strandi iuris naturae systemate domestico-
rum primum est, ne inde inferatur, nul-
lum aliud posse in quibuscunque demon-
strandi eiusdem seriebus aliis primum et-
iam recte constitui. Nam quod in certa
demonstrationum serie domesticorum pri-

D

mu

mum est posset forsitan paullisper inflex-
 ratiociniorum concatenatione ex alio do-
 mestico principio deduci, & hoc deinde
 non nisi ex propaedeuticis, 4) ne do-
 mesticum primum confundatur cum PRECA-
 RIO s. demonstratio prorsus non proba-
 to. Quod illis dictum est, qui principiis
 licet intelligantur termini, nondum tamen
 complete certis, tanquam prima, gratis
 sumtis, vltioris omnino probationis in-
 curri tamen integram scientiam superstrue-
 re securi satagunt. Etiam si assertum ali-
 quod sit principium iuris naturae, do-
 mesticorum scilicet, primum, propaedeuti-
 cis tamen externis & communibus princi-
 piis aliis nihilo minus eius probatio ad prin-
 cipium vsque contradictionis adscendat.
 5) Adaequato principio iuris naturae primo
 domestico non excluduntur episodica prin-
 cipia, sed domestica tantum, quae ex eo
 non fluere. 6) Multo minus eodem ex-
 cluduntur principia formalia, logices as-
 serta certitudinem formae & consequen-
 tiae demonstrationibus iuris naturae con-
 ciliantia, §. 87.

§. 89.

Quum iuris naturae terminus significa-
 tiones diuersae extensionis admittat, §. 66.
 cauendum 7) ne disputetur de primo prin-
 cipio iuris naturae domestico adaequato
 ante, quam inter dissentientes conuenerit

an vocabulum in eadem latitudine intellectum velint, quia necesario e. g. adaequatum iuri naturae late dicto abundans esse debet et nimis latum respectu iuris naturae stricte dicti, et huic iterum adaequatum nimis angustum esse debet iuri naturae late dicto. §. 88: Etiam si 8) negandum non sit constitutionem electionemue eiusmodi principii primi, vti in disciplinis aliis, sic etiam in iure naturae eo significatu ARBITRARIUM aliquid esse, quo ita dicitur legibus certis e. g. externis aut generalioribus, non determinatum, §. 62: sicuti tamen definitiones nominales ideo, quia arbitrariae sunt, non relinquuntur ARBITRIO COECO, quod contra rationem appetat, nec possit dicere, quare, sed PRUDENTI, cognitionem optimi, quam potest, optimam sequenti: ita etiam, si exhibentur plura principia disciplinae cuiusvis et iuris naturae, quorum vnum possis primum constituere pro lubitu, cetero pro lubitu praeferendum est reliquis melius. §. 70.

§. 90.

Si datur optio inter plura principia, ex quibus in certa disciplina, e. g. philosophia practica, vel iure naturae vnum primum constituendum sit, prudenti arbitrio §. 89, reliquis praefertur, 1) quod commodum est totius disciplinae, de qua quaeritur, e. g. philosophiae practicae,

vel iuris naturae campo omni facilius oculis quasi subiiciendo §. 72. 2) dignam et nobilem disciplinae illius, e. g. philosophiae practicae, et iuris naturae faciem adspectui statim in ipso limine subiiciat, 3) non verum solum sit, sed etiam satis exactum, et purum falsis conceptibus adhaerentibus, et amphiboliis deceptricibus, 4) non absolute solum clarum et perspicuum, viuidum et distinctum etiam, fieri possit, sed etiam relative iam sit, aut fieri facile possit iis, qui hanc disciplinam, e. g. philosophiam practicam et ius naturae docendi sunt, mediocriter saltem, quantum in ipsis est, praeparatis. 5) non certum solum sit in se, aut persuasione quacunque pro tali habeatur, sed etiam, scientiae si fuerit, complete certum, et quidem, probatione indigens, ex iis demonstrandum, quae in scientia tali recte possunt sumi principia propaedeutica. Hinc philosophiae practicae, et iuris naturae, quod pars philosophiae est, principium primum esse debet sine fide demonstrabile, §. 1. 6) generatim sit maxime PRAGMATICUM i. e. foecundum inde deducendis corollariis practicis, s. PORISMATIBUS, et speciatim, si principium quaeratur disciplinae practicae, e. g. philosophiae, et iuri naturae, quod plures maioresque causas impulsivas exhibeat ad ea, quae po-
scit

scit disciplina, cuius principium constituendum est. §. 87. M. 669.

§. 91.

Sicut ex contraposis §. 87-90 bene multa sic dicta principia prima iuris naturae patebunt incommoda: poterit ex iisdem, ut principium obiectuum domesticum primum iuris naturae late dicti, s. totius philosophiae practicae, §. 65. non male constitutum defendi: *praesta bonum s. quae perfectionem, quantum potes.* §. 39, 43. cui adaequatum erit: *praesta bonum, sine fide certo cognoscendum, quantum potes.* §. 1. 87. Ergo iuris naturae stricte dicti idem principium adaequatum constitui non potest. §. 89, 65. Est illud quidem lex naturae primitiua, nec tamen ideo citra omnem probationem vltiorem sumenda, sunt tunc reliquae deriuatiuae, neque tamen ideo negandum est, earum nullam vnquam posse spectari, ut primitiuam, §. 84, 88.

§. 92.

OFFICIA vel spectantur, ut legibus internis conformia, vel ut externis, §. 83, 61. Illa sunt INTERNA, (late dicta, imperfecta, commoditatis, amoris, minus plena) haec EXTERNA (perfecta, necessitatis, iuris, plena, stricte dicta.) Ergo LAESIONES etiam spectabuntur, vel ut officiis internis oppositae, INTERNAE (late dictae, imperfectae, amoris, minus plenae, vel ut officiis necessitatis oppositae, EXTERNAE

(strictè dictae, perfectae, iuris, plenae,) §. 83, quae in iure strictè et simpliciter dicto, §. 64. laesiones simpliciter dicuntur. Quumque totum ius naturae strictè dictum complectatur leges strictè dictas, et officia externa, §. 65, omne deduci poterit ex principio: *neminem laedas* (externe), quod primum domesticum obiectiuum principium erit iuris naturae strictè dicti §. 87. adaequatum eadem, ut scientiae, si ita restringatur: *omitte laesiones sine fide certo cognoscendas*. §. 87, 76. Interim propositio: *neminem laedas*, (vel interne, vel externe) ultra ius strictè dictum, ergo et ius naturae strictè dictum, se extendens potest in primis totius philosophiae practicae principiis numerari, §. 91, 83.

§. 93.

SUUM ALICUIUS (meum, tuum) est complexus ipsi bonorum. Haec ipsi vel conueniunt per leges internas, vel per leges externas etiam, §. 61, 43. Illorum complexus est SUUM MORALE (late dictum, interne debitum), horum complexus est SUUM IURIS (externe debitum, strictè dictum), quod in iure, hinc et iure naturae strictè dicto, suum simpliciter dicitur, §. 64, 65. Vtrumque ALICUI TRIBUITUR 1) NEGATIVE, si non tollatur, non impediatur ille, cuius suum est, in usu eiusdem, M. §. 338, 339. 2) POSITIVE, si usus eiusdem promouetur, s. facilius redditur iuuando, M. §. 321. Suum
iuris

iuris alteri homini, ne negative quidem, tribuens eum externe laedit, et alterum hominem externe laedens illi suum iuris, ne negative quidem, tribuit. Hinc propositio: *suum* (iuris) *cuique* (homini, negative saltem,) *tribue*, potest constitui primum iuris naturae stricte dicti principium, quod adaequatum huic scientiae fiet, si restringatur: *suum* (iuris) *certo sine fide cognoscendum cuique* (homini negative saltem) *tribue*. §. 92. Interim propositio: *suum* (qualecunque, interne etiam tantum debitorum) *cuique*, (non solum homini,) *tribue* (non negative solum, sed etiam positive, et quomodocunque) vage et latius intellectis terminis, ultra ius, hinc et ius naturae, stricte dictum se extendens potest in primis totius philosophiae practicae principiis numerari. §. 91, 87.

§. 94.

Custodia legum, quatenus honoranda est, §. 82, M. 942. HONESTAS dicitur. Iam autem custodia legum, vel est externarum tantum, vel etiam internarum, §. 83, 61: erit hinc honoranda custodia legum externarum, honestas EXTERNA, internarum etiam, INTERNA. Neminem (externe) laedens, & suum (iuris) cuique (homini, negative saltem) tribuens (externe) honestus est, s. honeste vivit, et (externe) honestus s. honeste vivens neminem (externe) lae-

dit, suumque (iuris) cuique (homini, negatiue saltim) tribuit, §. 92, 93. Hinc propositio : (externe) *boneste uiue*, potest constitui primum iuris naturae stricte dicti principium, quod adaequatum erit huic scientiae, si restringatur ; (externam) *bonestatem certo sine fide cognoscendam cole*, §. 92. Interim propositio : *boneste* (tam interne, quam externe) *uiue*, ultra ius, hinc et ius naturae, stricte dictum se extendens potest in primis totius philosophiae practicae principiis numerari. §. 87, 91. Quum iuris naturae stricte dicti scientia sit pars philosophiae practicae §. 76. 1. primum illius principium domesticum §. 92, 93 recte deducitur ex huius principio domestico primo, §. 91. in eo rationes morales habens, modo adiiciatur peculiaris ratio, cur illud : *neminem* (externe) *laede* e. c. externe obliget. §. 92, 77. Ex rationibus legalibus iurium positiuorum vel ipsum, vel eius consecretaria, non magis, quam ex historicis, demonstrari possunt. §. 79. Etiam si haec, consecretaria principii de nemine (externe) laedendo, multis viis demonstrari possint, ut consilia, ex principio totius philosophiae practicae primo, independenter a principio vitandae laesionis (externae) §. 91, nec tales demonstrationes omnino negligendae sint, §. 79, tamen huius principii de cauenda laesione (externa) semel demonstra-

ra obligatione externa, eoque constituto, ut primum iuris naturae stricte dicti, §. 92, in singulis legibus ad ius naturae stricte dictum referendis, ad hoc, tanquam rationem legalem daturum prouocandum est §. 77, obligationem illarum externam, vti postulat ius stricte dictum, §. 64, demonstraturo §. 79.

§. 95.

Ius naturae late dictum, s. philosophia practica obiectiue spectata campi patentissimi vniuersalissima, §. 72 si subiectiue spectatur, quatenus ab hoc vel illo subiecto, hoc vel illo homine perspicitur, abit in TERRITORIUM I. N. LATIUS DICTI COGNITUM eam eius partem, quae a dato subiecto, (dato homine, vel etiam toto genere humano,) clare perspicitur, et INCOGNITUM, eam eiusdem partem, quam datum subiectum clare non perspicit. Territorium I. N. latius dicti s. philosophiae practicae subiectiue spectatae cognitum iterum est vel RATIONIS ea huius pars, quam datum subiectum distincte philosophiceque cognoscit, et ANALOGI RATIONIS, quod et hic experientiam (latius sumtam) aliqui nominant, pars iuris naturae latius dicti, quam datum subiectum clare quidem, sed non nisi sensitiue cognoscit. Territorium tandem rationis vel est SCIENTIAE, (stricte dictae) ea pars I. N. supra dicti, de qua datum subiectum

complete conuictum est, et RATIONALIS PROBABILITATIS (certitudinis moralis) ea pars I. N. supra dicti, quae dato subiecto, e. g. homini certo distincte quidem, sed sine completa conuictione cognita est, ita tamen, ut plus rationis ad assensum intelligat, quam contra §. 28.

§. 96.

A latitudine, et vbertate, campo et sphaera iuris naturae philosophiaeque practicae obiectiue spectatae ad latitudinem territorii cogniti cuicunque promiscue subiecto e. g. toti hominum generi male, ad latitudinem territorii, quod rationis est in dato subiecto peius, tandem ad latitudinem territorii, quod scientiae est in dato subiecto pessime concluderetur. Ideo, quod iuris naturae lex quaedam non pertinet ad territorium dato homini, vel omni hominum generi cognitum, male, ideo, quod ad territorium rationis vel certi hominis, vel omnis generis humani non pertinet, peius, ideo, quod ad dictorum territorium scientiae non pertinet, pessime concluderetur eam prorsus non esse iuris naturalis.

§. 97.

Iuris naturae subiectiue spectati sunt, quantum eius fieri potest, proferendi limites territorii cogniti in incognitum, limites territorii, quod rationis est, in territorium analogi eius, territorii, quod est rationalis

lis probabilitatis, limites in territorium scientiae, §. 76. M. §. 669. Quum vni possit esse clarum, quod alteri obscurum, vni distinctum, quod alteri confusum, vni complete certum, quod alteri incertum, et v.v. imo eidem subiecto idem nunc obscurum, nunc clarum, nunc confusum, nunc distinctum, nunc incertum, nunc certum: salua admodum magna iuris naturae obiectiue spectari immutabilitate §. 80, admodum magna est eiusdem subiectiue spectari variatio et in diuersis subiectis et in eodem diuerso tempore, hinc et mutabilitas, augmentum, decrementum. M. §. 162. Hinc a perfectione vel imperfectione iuris naturae in dato subiecto spectati ad eiusdem perfectionem vel imperfectionem in aliis subiectis, non, nisi admodum cauta, valet consequentia §. 95, 96.

§. 98.

IUS COMPLETUM dicitur, quod ad omnes controuersias circa moralitatem factorum, (vel simpliciter omnium, vel certi generis), decidendas sufficit. Licet ergo ius naturae late dictum, s. philosophia practica, quia sufficit ad omnes controuersias circa factorum quorumcunque moralitatem decidendas, §. 70, 82, completissimum ius dici possit: non tamen ideo statim affirmare licet idem de iure naturae subiectiue spectato, vel huius illiusue hominis, vel totius etiam generis

neris humani, nec de omni quidem eius territorio cognito, multo minus de territorio rationis, et minime de territorio scientiae, §. 95. Hinc salua summa completionē iuris naturae late dicti philosophiaeque practicae obiectivae spectatorum, nihilo tamen fecius esse potest iuris huius naturalis subiectivae spectari supplementum, vel complementum ad ius perfectionis humanae internum, s. complexum legum perfectionis in hominibus internarum e. g. ius positivum diuinum, theologia moralis reuelata, et supplementum vel complementum ad ius perfectionis humanae externum, e. g. ius positivum particulare et humanum, illud FELICITATEM INTERNAM legibus internis obtinendam complens, hoc felicitatem EXTERNAM, legibus externis obtinendam. §. 95, 61. Quoque angustius, quo imperfectius caetera ius est naturale subiectivae spectatum alicubi, hoc patentiora, hoc magis ibi necessaria haec complementa erunt, qua talia. §. 95. M. §. 155.

§. 99.

Principium iuris naturalis late dicti subiectivum est, per territorium rationis, ratio, per territorium analogi rationis, huius analogon, quod et hic aliqui vocant experientiam, §. 87, 95, et quoniam iura naturae praestat confusius nosse, quam omnino ignorare, hinc et apud alios docendos, qui
ea

ea in ditionem rationis et scientiae vel non possunt, vel non volunt admittere, territorio analogi rationis potius inferre, quam in incognito omnino relinquere, §. 97. duplex hic suadendum est connubium rationis et eiusdem analogi, M. §. 640. 1) quo post tot iura naturae, quot possumus, scientia rationalique probabilitate cognita, non tamen negligamus alia sensitivae potius apprehendere, quam omnino ignorare, 2) quo eadem, quae scimus, vel ratione saltem probabili intelligimus, possumus etiam aesthetice pingere scientiae seueriorisque probationis incapacibus. M. §. 533. Hinc novus usus subsidiorum ad ius naturae pertinentium, praeter inventionem scientiae, §. 79. licet exsulent ex territorio scientiae iurium naturalium eo tantum manuducuntia. §. 76, 95.

SECTIO III.

LEGISLATOR.

§. 100.

Auctor obligationis, quam lex enunciat, eam *LEGEM FERRE* dicitur, et qui ius habet leges ferendi, *LEGISLATOR* *LATE* dictus, eiusque legis, quam tulit, legislator est. Iam Deus est auctor naturae universae, M. §. 940, 466, et omnium inde evenient.

nientium realium M. §. 959, obligationes autem naturales sunt reale quid et positivum, §. 12. M. 36, et in eadem rationem sufficientem habent, §. 39. Ergo deus est auctor obligationum, adeoque et legum naturalium, M. §. 940, 317. Ad quas ferendas quum summum ius habeat, M. §. 972, legum naturalium totiusque iuris naturae late dicti legislator est. OBLIGATIO, IUS, et LEX DIVINA sunt, quae Deum auctorem & legislatorem habent. Ergo ius naturae et singulae leges obligationesque naturales divinae sunt, licet ab obiecto personali s. obligandis humana simul dici possint, cognoscunturque per revelationem divinam naturalem M. §. 986, eatenus naturalia. Si vel simul per revelationem strictius dictam, M. §. 986, vel omnino per strictissime dictam, M. §. 989, eatenus sunt positiva divina §. 63.

§. 101.

Legum positiviarum divinitas, quatenus sunt arbitrariae, non est exclusivè intelligenda, ac si naturales, etiam quæ tales, non essent divinae, §. 100, quanquam ex eo, quod omnes leges naturales etiam positivae divinae sunt, nova ratione priorum divinitas elucescit. §. 69. Quam hinc etiam probant, quia ius naturae cum reliquis necessario veris pendet ab intellectu divino, in eodem aeternum, M. §. 868. Sicut de existentia mundi et naturae potest atheus convinci

uinci independenter ab eius errore, M. §. 999, licet neget auctorem mundi et naturæ; sicut generatim cognosci potest effectus alicuius existentia, licet non ignoretur solum, sed etiam negetur existere certa quaedam eius causa efficiens: ita ex negato legislatore iuris naturæ diuino negandam iuris naturalis existentiam si vellet inferre atheus, non solum praemissa minor, sed etiam consequentia maioris falsa esset, et ipse transmissa minori tamen refutandus, §. 71.

§. 102.

Quum omnes leges naturales sint voluntati diuinæ conformes ex ea sufficienter cognoscendae, et omnes leges positiuæ diuinæ hominibus latae sint ita naturæ humanae conformes, ut in eadem etiam rationem sufficientem habeant, §. 69. potest voluntas dei, s. principium: *age ex voluntate diuina* in primis iuris naturæ late dicti, s. philosophiae practicae principiis numerari, §. 91. collatis §. 88-94. Quoniam omnes actiones, hinc et leges diuinæ, adeoque naturales etiam leges, §. 100, 101. moraliter sanctissimæ liberrimæque simul sunt moraliter necessariae, M. §. 902, per summam suam sapientiam, sanctitatem, libertatemque moraliter non potest, nec potuisset ob immutabilitatem iuris naturæ, §. 81, aliam legem naturalem condere, ac condidit, §. 72. M. 724.

§. 103.

§. 103.

Actio, qua aliquid alteri clare cognitum reddi potest, s. **DECLARATIO** omnis, aut fit per orationem **EXPRESSA**, eamque vel dictam, **VERBALIS** (oralis), vel scriptam, **LITTERALIS**, aut aliis signis sufficientibus, **TACITA**. Iam aut declaratio omnis a legislatore facta **LEGIS** obligaturae, **PROMULGATIO** eius dicitur, et tunc ius naturae per naturam ipsam ab huius auctore promulgatum est, promulgatur, et promulgabitur: aut non, nisi expressa declaratio a legislatore facta legis obligaturae, promulgationis nomine insignitur, & lex naturae, eiusque ius, iam aliis signis sufficientibus declaratae obligationis, et quidem singulis per idem obligandis, promulgatione (expressa), qua talis, non indiget. §. 63.

§. 104.

Inter leges diuinas positivas stricte et strictissime reuelatas et iure naturae naturaliter reuelatas non est antinomia vera §. 85. M. 991. Apparente itaque tali collisione attendendum est, 1) an sit vere lex naturae, et exacte quidem, M. §. 515. quae talis videtur, neque tamen minus, 2) an sit vere reuelata per orationem, quae stricte reuelata videtur, M. §. 986, et hic iterum quaerendum, a) an voces et verba legis, quae videntur, sint vere reuelata, b) si lex, de qua quaeritur, expresse et explicitè §. 103, vocibus et

et verbis legis supponatur significari, an
 it verus vocum verborumque sensus, qui
 supponitur, vbi hermeneutica opus erit,
 M. §. 349, c) si lex, de qua quaeritur, sup-
 ponatur IMPLICITE REUELATA, i. e. ex vero
 et legitimo vocum stricte reuelatarum sen-
 su legitimam per consequentiam deriuan-
 da, praeter sensus examen hermeneuticum
 inquire debet, an vera sit supposita conse-
 quentia, quod logica docebit, an non as-
 sumptae sint ad ea, quae expresse continen-
 tur in vocibus, praemisae aliae, de qua-
 rum veritate adhuc peculiariter dispicien-
 dum erit. 3) an de iisdem accurate sub-
 iectis, e. g. in eodem statu spectaris, am-
 bae leges loquantur 4) an accurate ean-
 dem determinationem liberam, qua gra-
 dus etiam, altera praecipiat, altera vetet,
 5) an non praeceptis vtriusque 6) an non
 prohibitioni vtriusque satisfieri possit, e.
 g. diuerso tempore, et praesertim 7) an
 non ex ignorantia subiecti, qua aliquid
 iure naturae mandatum prohibitumue esse
 vel non conuictum est, vel ratione sua non
 perspicit, vel omnino nescit, §. 96 ad ne-
 gationem rei concludatur, scilicet talem
 determinationem liberam aut iure natu-
 rae non prohibitam, immo potius per-
 missam esse, aut non mandatam, et dein-
 de lex naturae male visa permittere con-
 tradicens prohibenti stricte reuelatae, et

E

lex

lex naturae male visa non mandare cor-
tradicens mandanti stricte reuelatae, per
compagem praeiudiciorum, statuatur. §. 55.

§. 105.

LEGISLATOR STRICTE DICTUS est homo,
qui ius habet aliis hominibus ferendi le-
ges stricte dictas, respectu legum, respectu
hominum obligandorum idem est (impe-
rans, dominus) SUPERIOR STRICTE DICTUS,
quum LATE superior sit omnis honoratior.
Homo, cui est superior stricte dictus, est
respectu eius INFERIOR STRICTE DICTUS (sub-
iectus, subditus, seruus) quum LATE infe-
rior sit minus honoratus. IUS ET PRUDEN-
TIA legislatoris, qua talis sunt NOMOTHE-
TICA. LEGESQUE stricte dictae secundum
regulas nomotheticas latae OCULATAE sunt,
contra easdem latae, COECAE. Ius supe-
rioris in inferiorem (stricte) est IMPERIUM
(superioritas, dominium), obligatio perfecta
inferioris erga superiorem est SUBIECTIO
(seruitus, inferioritas) seruitutis dantur
gradus §. 17. Tantum subiectus alteri ho-
mini, quantum homo homini potest, est
MANCIPIUM.

SECTIO V.
PRAEMIA.

§. 106.

Praemia quum sint bona physica, M.
§. 907, bona autem physica late dicta sunt
iterum

iterum vel physica stricte dicta, vel moralia, M. §. 787. bona etiam moralia possunt esse aliorum praemia. Sunt quidem praemia rationata bonorum moralium, et consuetudinaria, hinc natura prius iisdem est bonum morale, ob quod bene agenti conferuntur, M. §. 907. quatenus tamen bona moralia quaedam praevidentur, eatenus ob haec praevisa possunt etiam ante, quam haec existant, tempore priora conferri et ut ita dicam praenumerari quaedam praemia M. §. 300. Bonum, quod rationem praemii recipiendi continet est MERITUM LATE DICTUM (significatu actiuo, quum passiuo ipsum praemium sit meritum). Ergo sola moralia possunt esse merita, M. §. 907, nulla bona metaphysica M. §. 147, nulla physica stricte dicta, M. §. 787, nulla fortuita, quae talia, s. bona fortunae M. §. 912 sunt merita. Prosperitas non est meritum M. §. 787, sicut bonum metaphysicum non est praemium, M. §. 147, 907.

§. 107.

Beneficium ab homine in homines collatum, ea praestans, ad quae bene faciens non erat externe obligatus, est MERITUM STRICTE DICTUM (actio meritoria). Quicquid ergo 1) non est determinatio libera M. §. 903, aut 2) non bona, aut 3) non illi utilior, respectu cuius meritum esse sup-

E a

poni-

ponitur, aut 4) non ex amore erga illum, sed ex aliis rationibus suscepta, aut 5) ea tantum praestans, ad quae peragens externe obligatus fuerat, non est meritum stricte dictum. Meritum stricte dictum, ad cuius praemium ille, de quo bene meretur, externe obligatur, est **MERITUM STRICTIUS DICTUM**, meritique strictius dicti praemium **MERCES** est. Libere suscipiens aliquid vel intuitu mercedis, vel intuitu mercedis tantum **MERCENARIUS** est.

§. 108.

Cui determinationibus nostris quibuscunque non possumus viles, multo minus vtiliores esse, in eum merita stricte dicta, quique non potest externe obligari ad praemia cuiquam conferenda, in eum merita strictius dicta locum non habent, nec ab eo merces expectari potest, hinc in eum animus mercenarius, saltem moraliter, impossibilis est. §. 107. Qui tamen actionem intuitu praemii, quod agnoscit **GRATUITUM**, s. non mercedem, praesertim inter alias causas impulsivas, suscipit, animus illi mercenarius ideo tribui non potest. §. 107. Recte potius 1) ex quacunque determinatione libera bona, si vel maxime non solum summum bonitatis rectitudinisque gradum non attigerit, sed etiam bonitatis fuerit modo tantillae, quae hominibus videatur infinite parua.

2) omnis

2) omnis bene agens, si vel maxime peccator sit, M. § 909. 3) proportionalissima praemia sibi conferenda expectet, M. §. 907.

§. 109.

Praemia arbitraria erunt vel diuina, vel humana, M. §. 908. Sicut humana, quatenus supernaturalia non sunt, naturalia dici possent M. §. 469, ita naturalia omnia sunt etiam arbitraria diuina M. §. 911. Quanquam bona fortunae possunt esse praemia diuina arbitraria. M. §. 912. an tamen certa eiusmodi bona 1) ob bona moralia praeterita, praesentia, an futura omnino, §. 106. 2) ob quanam, 3) an certo horum numero proportionatus sit certus bonorum fortunae numerus ex iudicio dei conferentis, determinare nos vetat imperscrutabilitas voluntatis diuinae M. §. 900. Ante, quam ullam bonam determinationem liberam deus transmitteret, aut omnino sine praemio, aut sine proportionalissimo, miraculosa potius largiretur. §. 108. M. §. 913. Quae tamen praemiis naturalibus, et arbitrariis non miraculosis aequè bene et proportionalissime, ornari possunt, ob ea nunquam miraculosa praemia conferet. M. §. 497.

§. 110.

Omnis determinatio libera bona, habet sua consuetudinaria bona, hinc praemia

naturalia §. 34 M. §. 907, ipsi atheo concedenda, quamvis neget ea esse simul arbitraria diuina, §. 109, et quoniam bonum est, quo posito ponitur perfectio, M. §. 109, bona erit, quatenus bona fundit confectaria, s. praemia habet naturalia, ita, ut praemia naturalia actionis per se bonae declarant moralitatem obiectiuam, sicut arbitraria subiectiuam, §. 36, hinc naturalia obiectiuam subiectiuamque simul respectu dei, §. 109. Vtraque haec praemia quum sint causae impulsivae ad actuandam potius talem determinationem liberam, quam eius oppositum, M. §. 342, ad obligationem aliquid conferent, §. 10, 12, naturalia ad naturalem, arbitraria ad positivam §. 29. M. 908 hinc naturalia ad naturalem arbitrariamque diuinam simul, §. 109, certa ad certam, incerta ad incertam, §. 28, praesertim immortalia, §. 32, immo possunt moraliter cogere, §. 52, ad actiones etiam inuoluntarias, §. 53, et ipsa officia externa, sed non, quatenus sunt extorquenda, s. ad officia etiam externa, sed non externe obligare possunt, §. 56. M. 728. Hinc tamen male concluditur, ea semper imbecillius obligare, quam extorsio, §. 57, aut obligationibus externis frustra addi, §. 58, quum praestet eorum obligationem cum externis coniungere, quam ab iis separare, §. 59.

§. III.

Leges possunt obligare per praemia, §. 60, 110, ipsae etiam externae, sed non, qua tales, §. 61, 62, naturales per naturalia et simul arbitraria diuina §. 63. M. 908. positiuae per arbitraria, diuinae per diuina arbitraria, ea etiam, quae simul naturalia, §. 109, bona moralia, §. 106, bona fortunae, et miraculosa, et immortalia §. 109, 110. humanae per humana, quae si oculatae, §. 105, sint naturales arbitrariaeque diuinae simul; per harum simul praemia obligationem suam non male confirmabunt, §. 110, 63. Est ergo iuris naturae late dicti s. philosophiae practicae per praemia bonarum determinationum liberarum naturalia obligare, §. 65. nec illa negligit ius naturae stricte dictum, licet qua tale, per ea non obliget, §. 110. Lex naturae est: *Committe, quod plurima maxima praemia spondet, omitte huius oppositum*, §. 70, 110. Quamquam et haec lex atheo pater, §. 110, quatenus tamen 1) multa praemia 2) admissorum etiam aliquorum magnitudinem et dignitatem negat ex parte, §. 109 iterum inde defectus non paruus in athei iure naturae s. philosophia practica detegitur, §. 71, 5.

§. 112.

Praemia naturalia et ea, quae certum subiectum pro talibus agnoscit, male, ea,

quae datum subiectum, talia esse, ratione sua perspicit, peius, ea, quae idem talia esse certo sciat, pessime confunderentur et coextensa esse supponerentur, §. 96, M. 908. Curandum tamen est, ut plura maiora in dies clarius, rationabilius certiusque perspicias, §. 97. Huius interim cognitionis defectus, praesertim in plurimis obligandorum, admodum ingens iterum philosophiae practicae supplementa commendabit, §. 96. et fictiones cum aliis coloribus aesthetico practicis, §. 99. Quamquam praemia naturalia ex contingentis actionis essentia agentisque natura contingentii sufficienter concipienda non possunt esse absolute necessaria, M. §. 468. sunt tamen semel patrata actione physice necessaria, M. §. 469, et quatenus simul sunt arbitraria respectu dei, moraliter necessaria. §. 102. Quumque lex naturae per ea obliget, §. III. vera reuelatio stricte et strictissime dicta vere non potest obligationem per ea tollere, §. 104. Possunt etiam legislatores homines stricte dictis etiam in legibus declarare obligationem non solum per praemia arbitraria humana, sed etiam per diuina et naturalia, neque tamen eatenus leges eorum erunt stricte dictae, adeoque nec eatenus, quatenus praemiis tantum quibuscunque obligat, vllus homo superior stricte et legislator est. §. 105. III. IUS
et

et PRUDENTIA determinandorum praemiorum sunt BRABEUTICA.

§. 113.

In obseruandis praemiis omnibus, speciatim diuinis et naturalibus cauendum est a VITIIS SUBREPTIONIS, iudiciis, quibus discursiua habentur pro intuitiuis, qualia facili negotio nascerentur ex his PRAEJUDICIIS, s. falsis iudiciis per praecipitantiam latis: 1) Cuius ego non experior praemia, illud nulla habet habebitue, aut omnino nulla habere potest. 2) quod in multis conuenit cum bono, quod alias fuit praemium, vel est, illud est, et certo quidem, praemium, 3) quod succedit alicui liberae determinationi bonum physicum visum, est prioris praemium ita, vt ex huius euentu et exitu ad illius bonitatem valeat consequentia, M. §. 548.

§. 114.

Ex determinationis alicuius liberae materiali remoto et realibus ac positiuis in materiali proximo non sequuntur, nisi bona, et ea quidem semper. §. 32. M. 914, et possunt haec esse partim ex sola iam determinationis illius essentia agentisque natura conceptibilia, possunt esse bona fortunae, possunt cum tali determinatione non nisi per alterius arbitrium connexa esse. M. §. 912, potest eorundem repraesentatio fieri causa impulsiva ad obligationem §. 15. M. 728.

Quod si tamen actionis determinationisue liberae illius formale tam malum fit, M. §. 914. vt ad illam omittendam causae potiores sint, §. 12, 40. obligatio per memorata bona confectaria reapse nulla erit, §. 42, nec talis determinatio libera commissa bonum morale, §. 40, adeoque confectaria eius, etiam si bona, non tamen collata ob bonum morale, nec hinc praemia, M. §. 907.

SECTIO VI.

P O E N A E.

§. 115.

Mala metaphysica personae non possunt accurate eius poenae dici, M. §. 146, 908, peccata tamen possunt esse aliorum peccatorum poenae. Natura malum morale semper prius est, quam poena, non necessario semper prius est tempore, §. 105. Malum infligendae poenae rationem continens est DEMERITUM. Ergo sola mala moralia, nulla metaphysica, M. §. 146, nulla physica stricte dicta, M. §. 788. nulla infortunia, qua talia, M. §. 912, nulla miseria, qua talis, M. §. 788. poenam merentur, s. sunt demerita.

§. 116.

POENA MEDICINALIS aut dicitur, quae ideo infertur, vt ex eius illatione vel demerenti, vel toti, ad quod pertinet, boni aliquid enas-

enascatur maioris, ac est malum poenae, aut ANIMADUERSIO (castigatio) tantum, quae ideo infertur, ut ipse demeritus CORRIGATUR i. e. imperfectiones ipsius tollantur. Haec ultima non accurate negatur esse poena, M. §. 908. Priori significato sapienter decretae poenae omnes medicinales sunt, non necessario significato secundo. Non omnis poena sapienter decernenda est tantum animaduersio, M. §. 882.

§. 117.

Auersatio determinationis alicuius liberae ob solas poenas eius praeuifas TIMOR SERUILIS est. Quicumque ergo auersatur aliquam determinationem liberam in aliis causis impulsui ob euitandas poenas, non ideo timoris seruilis reus est. Recte potius et vere 1) omnis mali moralis, si vel maxime prauitatis tantum fuerit tantillae, quae hominibus videatur infinite parua, PECCATILLI (peccati philosophici) 2) omnis demeritus, si vel maxime a multis aliorum reatibus innocens sit, M. §. 909. 3) poenas peccato proportionalissimas praeuidet. M. §. 910.

§. 118.

Poenae arbitrariae sunt vel diuinae, vel humanae. Sicut humanae naturales sunt, supernaturalibus si contradistinguantur, naturales etiam respectu dei sunt arbitrariae. Quanquam infortunia possunt esse diuinae poenae arbitrariae, an tamen 1) ob certa
- pec.

peccata 2) certae malorum moralium connumerandorum quantitati proportionata sint poena ex iudicio dei inferentis, 3) an animaduersiones tantum sint, nec ne, §. 116. temere determinare homines non patitur voluntatis diuinæ imperscrutabilitas. Miraculosis potius poenis mala moralia persequitur deus, quam nullis, quamdiu tamen naturales et arbitrariae, non supernaturales, sufficiunt proportionate, nunquam aliquis miraculosas dabit. §. 109. M. 910.

§. 119.

Omne peccatum habet sua consecretaria mala, hinc poenas naturales, ipsi atheo concedendas, quamuis eas neget esse arbitrarias respectu dei, §. 110, et quoniam malum est, quo posito ponitur imperfectio, M. §. 146. mala erit determinatio libera, quatenus mala fundit consecretaria, s. poenas naturales post se trahit, ita, ut hae actionis perfecte malae declarent moralitatem obiectiuam, sicut arbitrariae poenae subiectiuam, adeoque naturales obiectiuam subiectiuamque simul respectu dei. Vtraeque quum sint causae impulsivae omittendae potius actionis, quam committendae, conferunt aliquid ad obligationem, naturales ad naturalem, arbitrariae ad arbitriam, certae ad certam, incertae ad incertam, praesertim immortales, §. 110. Quanquam internam etiam obligationem augere possunt, §. 117.

ex;

externam tamen, qua talem, solae dabunt.
§. 56. M. 728.

§. 120.

Leges possunt obligare per poenas, ipsae etiam internae, s. consilia, §. 119, III. naturales per naturales et simul arbitrarias diuinas, positiuae per arbitrarias, diuinae per diuinas, alia mala moralia, infortunia, et poenas miraculosas, immortales, humanae per humanas, quarum obligationem, si ipsae simul naturales arbitrariaeque diuinae fuerint leges, per harum simul poenas apte confirmabunt. Lex naturae est: *Omitte, quod plurimas maximas poenas minatur, et eius oppositum committe.* Quanquam haec lex atheo etiam patescere potest, quatenus tamen 1) multas poenas negat, 2) admisarum etiam grauitatem magna ex parte negat, iterum inde defectus in iure naturae athei detegitur. §. III. SANCTIO POENALIS est declaratio poenae, per quam certa lex, cui adiicitur, obligatura sit. Ergo non omnes leges indigent sanctione poenali, §. III. indigent eadem omnes leges stricte dictae, §. 119. Non ad omnium, sed ad legum stricte dictarum promulgationem requiritur, interim tamen et in his potest esse vel expressa, vel tacita. Hinc leges naturales stricte dictae aut non indigere sanctione poenali statuuntur, aut iisdem ea iam per ipsam naturam ex natura deducentem adiecta est. §. 103.
§. 121.

§. 121.

Poenae naturales possunt esse multae, quas certum subiectum non agnoscit, plures, quas ratione sua non perspicit, plurimae, quas idem demonstrare non potest. Vnde noua ratione patet utilitas supplementorum iuris naturae et philosophiae practicae, et speranda ex connubio analogi rationis cum scientia in discendis docendisque pertinentibus ad philosophiam practicam obiectiue spectatam. Poenae naturales non sunt absolute necessariae ullae, patrato tamen malo morali physice necessariae sunt, et moraliter, quatenus simul sunt arbitrariae diuinae, hinc obligationem per easdem vere non potest tollere vera reuelatio stricte, vel strictissime dicta. §. 112. Legibus humanis positiuis adiiciendae quidem sunt sanctiones poenales poenarum arbitrariarum humanarum, §. 120. confirmari tamen et harum, oculatae si fuerint naturales diuinaeque simul, obligatio potest poenis diuinis naturalibus et arbitrariis, §. 112. IUS et PRUDENTIA determinandarum poenarum PUNITIVA sunt.

§. 122.

In obseruandis poenis omnibus, speciatim diuinis et naturalibus, cauenda sunt vitia subreptionis ex his e. g. praeiudiciis: 1) cuius ego non experior poenas, aut, cuius ego non experior per certum tempus poenas,

nas, aut: cuius ego non experior poenas certi generis, illi experior nullas esse, illud nec ullae sequentur, aut omnino: illius nullae esse possunt. 2) quod in multis conuenit cum malo, alias poena, illud est, et certo quidem poena, immo, ne animaduersio quidem. §. 116. 3) quod succedit alicui determinationi liberae, malum physicum visum est prioris poena ita, ut ex huius exitu et euentu prauo et infelici, immo ex grauitate mali in hoc ad illius prauitatem, immo gradum mali in eodem exacta valeat consequentia, §. 113.

§. 123.

Omnis actio finita, quales determinationes hominum liberae omnes, M. §. 743. partim mala M. §. 264. habet formale quoddam malum, M. 914, 146. ex quo non, nisi mala, in infinitum, §. 32. quorum quaedam possunt ex sola determinationis essentia agentisque natura satis concipi, quaedam esse possunt infortunia, quaedam non, nisi per arbitrium alterius, cum tali determinatione connexa esse. Horum omnium representationes possunt causae impulsivae fieri ad obligationem. Quod si tamen materialia determinationis eiusmodi liberae ram bona sint, ut ad eam committendam causae potiores sint, obligatio per memorata consecretaria ad omittendam determinationem eiusmodi liberam reapse nulla erit, nec

nec ipsa determinatio malum morale, adeoque nec haec confectaria mala illata ob malum morale, nec ideo poenae, §. 114. M. §. 908.

§. 124.

Omnes quidem poenae, qua formale, non sunt, nisi priuationes M. §. 908, 146. quaedam tamen et videntur tales, POENAE DAMNI, quaedam videntur positivae et reales, POENAE SENSUS, M. §. 36, prout vel omitendo, vel committendo poena videtur infligi, §. 31. Hinc graviter erret, qui poenas priuativas (damni) habeat pro nullis, aut omnino non sentiri putet. M. §. 534. In poenis non velle, nisi reale, quod in ipsis est, e. g. memorata, §. 116. M. 915, longanimitas sine procrastinatione, M. §. 916. impartialitas, M. §. 917, et aequitas, M. §. 918, sunt prudentiae punitivae §. 121. (sicut impartialitas et aequitas etiam brabeuticae §. 112.) in omni legislatore, etiam stricte dicto, §. 108, 48. IMPUNITAS est status sine poena peccantis, ABSOLUTA esset omnis, RELATIVA, est certae poenae, quam quis demeritus est, absentia. Prior nulla est. §. 117. Absentia autem POENARVM 1) iniquarum 2) partialium 3) intempestive acceleratarum, 4) CRUDELIVM s. ex gaudio punientis de malis puniendi profectarum 5) illarum, quae huic illius positivae videantur, ubi priuativae vitae sufficiunt, 6) miraculosarum, ubi natu-

naturales et non miraculosae sufficiunt, §. 118, 7) omnibus manifestarum §. 122, non est ideo impunitas. Nec a reatiua quadam impunitate, multo minus ab appa-
rente tantum, ad rectitudinem actionis V. C. M. §. 901.

SECTIO VII.

IMPVTATIO FACTI.

§. 125.

APPLICATIO est iudicium, quo de vniuer-
fali aliquo (notione) affirmata affirmantur,
negata negantur de inferiori eius (conceptu
sub eadem) sub eodem contento. IMPUTA-
TIO LATÉ DICTA dicitur 1) iudicium, quo
quis certi facti auctor iudicatur esse, 2) ap-
plicatio legis ad factum, s. facti sub lege
subsumtio. Priorem IMPUTATIONEM FACTI
(physicam), posteriorem imputationem
LEGIS (moralem) dicamus. Haec est affir-
matio vel negatio praedicari de facto ali-
quo, quod praedicatum certa lex affirma-
uit, vel negauit de superiori s. notione,
sub quibus datum factum continetur. NE-
UTABILITAS (imputatiuitas) est ea deter-
minationis alicuius affectio, quae 1) alicui
auctori tribui 2) sub certa lege subsumi
potest. Prior est FACTI (physica, s. depen-
dentia determinationis a libertate, poste-
rior

rior est LEGIS (moralis) s. dependentia liberae determinationis a lege, applicabilitas legis ad factum datum, et ea huius affectio, qua continetur sub notione aliqua, de qua certa lex nonnihil affirmet, vel neget, ut hinc idem de dato facto affirmari negariue possit per dictum de omni et nullo. M. §. 154.

§. 126.

Imputans vel imputatione facti se ipsum certi facti auctorem iudicat, et imputatione legis suum ipsius factum sub lege subsumit, vel imputatione facti alium certi facti auctorem esse iudicat, et imputatione legis factum alienum sub lege subsumit, §. 125. Posterior est IMPUTATIO STRICTE DICTA tam FACTI, quam LEGIS. Prior est CONSCIENTIA (moralis, et stricte dicta) tam FACTI, quam LEGIS, quo tamen nomine saepe etiam facultas et habitus dictarum actionum significatur, M. §. 219.

§. 127.

Facta non habent causam efficientem deficientemue, nisi substantiam liberam. M. §. 940, 319. hinc personam §. 10. Hinc imputaturus factum cognoscat oportet 1) factum 2) personam 3) illius ab hac dependentiam, M. §. 313. Quoque melior triplex haec cognitio, hoc melior erit imputatio facti, §. 125. Iam factum effectus est, M. §. 940, effectus causatum, M. §. 319. causa
rum

rum actuale, M. §. 307. hinc admodum determinatum, M. §. 54. et praeteritum, praesens, vel futurum singulare, M. §. 298; omnimode determinatum, M. §. 148, euentus, M. §. 323. Quumque vbertas et extensio sint cognitionis perfectio, M. §. 515, 94. felicius imputaturus factum tot ipsius varia, tot circumstantias, M. §. 323, quarum minima saepe variat factum, M. §. 324, attendere tenetur, quot potest saluis reliquis imputationis perfectionibus, M. §. 669.

§. 128.

Varia interna et externa s. relatiua facti in imputatione eiusdem attendenda sunt MOMENTA IN FACTO, (circumstantiae improprie dictae), quorum pars occasio, et circumstantiae (proprie dictae) M. §. 323. Ignorantia vel error totalis vel partialis circa varia facti quaecunque, IGNORANTIA ET ERROR FACTI, circa varia facti in imputatione non attendenda EXTRAESSENTIALES, circa momenta in facto, ESSENTIALES sunt. Investigationes variorum facti sunt QUAESTIONES FACTI, variorum in imputatione facti non attendendorum EXTRAESSENTIALES, momentorum in facto ESSENTIALES. Enumeratio momentorum in facto est SPECIES FACTI (factum). Hinc imputaturo prodest species facti, non quaestionibus quidem facti extracessentialibus distenta, tamen vberior,

sior, unde cognosci possit, 1) an data determinatio omnino contigerit. Existentia delicti cum signis suis est corpus delicti, 2) an data determinatio factum sit, 3) quale, 4) quantum, 5) cuius, 6) quantum ab eo, 7) quantum ab eius libertate dependeat, 8) a quibus, 9) quibus legibus subsumendum sit. Quamdiu 1) existentia facti, e. g. corpus delicti, 2) aut persona eius auctor, aut 3) illius ab hoc dependentia omnino ignoratur, imputatio facti est impossibilis. §. 127.

§. 129.

Facta omnia humana gradus et quantitates admittunt, M. §. 940, et cognitionem non solum philosophicam per probationes, eas etiam, quae praesertim res facti stabiliant, per testes, sed etiam mathematicam, M. §. 249, nobilem matheseos intensorum partem. Hinc factum, siue meritum, siue demeritum sit, §. 106, 115, metiri M. §. 295, praesertim valorem meriti aestimare, M. §. 337. et demeriti gradum noxae s. detrimenti, (damni) M. §. 336. qui quum tantus sit, quantus sublatus per noxiam boni valor, nonnunquam etiam valor noxae, detrimenti, damni dicitur, imputaturo factum semper bonum, §. 127. non raro necessarium est, quando scilicet gradus in facto momentum est, §. 128. pro ratione legis necessarium, i. e. ad determinationes sub-

subiecti vel praedicari pertinet, de quibus lex certo facto applicanda loquitur, §. 125.

§. 130.

Facta humana omnia habent quidem aliquam inter se similitudinem et convenientiam s. identitatem, M. §. 265. duo tamen quum faciunt idem, nusquam est totaliter idem, M. §. 269. nec factum unius unquam totaliter aequale facto alterius, M. §. 272. Tantum ergo abest, ut peccata omnia sint totaliter aequalia, ut potius nec male, nec benefacta plurium vlla; nec eiusdem vllae personae bene vel male facta non nihil dissimilia aut heterogenea, M. §. 267. sint totaliter aequalia. Quum tamen omnia gradus admittant, §. 129, admittent quasdam horum inter se rationes, et rationum identitates M. §. 265, seu proportionales, M. §. 272. sicut eorundem disproportionales, M. §. 273. ad quarum indaginem, §. 129. imputaturo non parum opus erit perspicaciae, M. §. 273, nec contemnendarum aliquando subtilitatum M. §. 276.

§. 131.

Quae non sunt liberae determinationes non sunt facta, M. §. 240. Ergo in iis nec imputatio facti, nec legis locum habet, nec in meritum, nec in demeritum, §. 125. Absolute necessaria, coacta per violentiam externam simpliciter talem, coacta interne et physice, sed simpliciter, physice necessaria

faria et impossibilia, sed simpliciter, impotentia mere naturalis, M. §. 469, actiones mere naturales, M. §. 708. facta non sunt, hinc non imputantur, §. 50 RES PRORSUS INEVITABILES (inuincibiles) sunt, quarum impedire existentiam vel absolute impossibile, vel simpliciter supra auctoris alicuius potestatem positum est. Hae quum omnino non sint, nec fuerint auctori illi liberae ratione exsequutionis, M. §. 708, nec ille has potuit appetere, vel auerfari pro lubitu, M. §. 712, ergo nec libere, M. §. 719. Vnde hae res prorsus inevitabiles facta non sunt, nec imputabiles.

§. 132.

Res fortunae, s. fortuita, quae talia M. §. 912. prosperitas, M. §. 787, miseria, M. §. 788, infortunia M. §. 912, quatenus non sunt facta subiecti, cui accidunt, non sunt eisdem imputabilia, §. 131. DELICTUM FORTUNAE si dicatur malum morale s. peccatum, in quod auctor sola fortuna mala coniectus fuerit, et MERITUM FORTUNAE si dicatur bonum morale, ad quod praestandum aliquis sola bona fortuna peruenierit, impleant. M. §. 788. 787.

§. 133.

Omne factum habet sua consectaria in indefinitum per omnes status mundi succedentes, §. 32. M. 489, vel bona, vel mala, M. §. 790. Haec, quatenus se ad ea per

per facti commissionem actuanda, vel per facti omissionem impedienda libere determinare in potestate auctoris positum fuit, sunt CONSECTARIA FACTI libera, M. §. 719, quae dicamus MORALIA M. §. 723. Haec autem sola auctoribus facti imputabilia sunt §. 131. M. 940. Ergo nec vlla, nec omnia factorum consecutaria possunt illorum auctoribus imputari, sed moralia. Iam autem ad aliquid actuandum vel impediendum nos libere determinare non est in potestate nostra positum, nisi sit in potestate nostra positum 1) illud praevidere 2) aliquo nostro nisu vel actuandum vel impediendum praesagire 3) intueri ut bonum malumue, et haec quidem 4) saltem ex parte distincte. M. §. 712, 719. Ergo consecutaria factorum moralia non sunt, nisi quorum in potestate nostra posita sunt 1) praevisio 2) eorum vllis nostris viribus actuandorum vel impediendorum praesagium 3) intuitus, ut bonorum vel malorum, eaque 4) saltem ex parte distincta. Ergo factorum consecutaria, 1) quae praevidere simpliciter supra potestatem auctoris positum fuerat 2) quae forsitan praevidere poterat, sed simpliciter supra potestatem ipsius positum fuerat praesagire, an vllis suis viribus actuanda vel impedienda sint; 3) quorum forsitan et praesagium eiusmodi assequi poterat, sed nullum simpliciter

per intuitum, ut bonorum, vel malorum, 4) quorum tandem et hic intuitus forsitan ab auctore obtineri potest, sed haec quatuor omnino sine omni distinctione, ita ut vel aliqualis eorum conceptio sit simpliciter supra potestatem eius posita, auctori factorum, quorum haec sunt consectaria, imputari non possunt. §. 131, 135.

§. 134.

Auctori facti recte imputatur facti effectus §. 125. M. 940. hinc non immediatus solum et cuius patens, sed mediati etiam et cryptici, et omnes in omni intentione sumti, s. pleni M. §. 330. neque tamen, nisi morales, hinc praevidendi dictis modis §. 133, quum reliqui descendant quidam e facto, sed non quatenus est determinatio libera, hinc et ab auctore, sed non quatenus est libere agens, M. §. 940. Iam autem pone determinationem aliquam A certae personae esse (pro nunc et sic) certo in statu physice secundum quid impossibilem et supra potestatem ipsius positam. Pone porro hanc ipsam impotentiam physicam secundum quid talem esse consectarium morale praegressi alicuius facti alterius B, §. 133, ex qua sequuturam omissionem determinationis A dicta persona praevidere secundum §. 133, poterat. Hic auctori facti B et impotentia ipsius naturalis secundum

dum quid talis, et inde sequens omisio determinationis A recte imputatur, §. 133.

§. 135.

Pone rem certae personae (pro nunc et sic) certo in statu ineuitabilem A, ita, ut eius existentiam impedire secundum quid sit supra ipsius potestatem positum. Pone tamen porro hanc impotentiam secundum quid naturalem esse confectarium morale praegressi alicuius facti alterius B, et ex ea sequuturam non impeditioem rei A praevideri ab auctore potuisse dictis modis §. 133, auctori facti et ipsius impotentia naturalis, et inde sequens non impeditio rei A recte imputatur, §. 134.

§. 136.

Ex eo, quod aliquis certa factorum suorum confectaria non praevidit secundum §. 133, et vere dicere potest: non putaram, non sequitur, illa eidem non esse imputabilia, sufficit, si ea dicto modo praevidere fuit in potestate ipsius positum. Immo pone certum facti alicuius confectarium A ita esse comparatum, ut illius requisita §. 133, praevisio (pro nunc et sic) in certo statu certi auctoris sit supra potestatem posita secundum quid. Pone tamen porro hanc impotentiam dictae praevisionis secundum quid naturalem esse confectarium morale alterius facti praegressi B, ex quo debitis modis praevidere auctor potuisset

sequuturum, vt A sit improuifum. Tunc ipfa haec praeuifionis impotentia et confeftarium facti A propter ipfam improuifum auctori facti prioris B recte imputantur, §. 133.

§. 137-

Imputatio, ficut omne iudicium, hinc tam legis, quam facti, vel eft vera, vel erronea, §. 125. Sicut tamen non omnis vera, a priori fi denominetur, exacta eft: ita poteft etiam erroneae multum inefse veri. Eft vel methodica, vel tumultuaria, M. §. 515. Eft vel obfcurior, vel viuidior, vel diftinctior. Eft vel precaria, §. 88. vel PERSUASIO, et haec aut BONO SIGNIFICATU, certitudo fenfitiua, aut MALO, opinio pro certitudine habita, vel CONIUNCTIO, certitudo intellectualis et rationalis, vel accurate probans, quantum eius pro fubstrata materia fieri poteft ac debet, SOLIDA, vel nec in tantum quidem accurate probans, SUPERFICIARIA, vel certa, vel incerta, et haec vel probabilis, vel dubia, vel improbabilis §. 28, vel euidens, vel ineuidens, M. §. 531, vel iners et vana, vel mouens et pragmatica. Quo verior, quo exactior, quo minus tumultuaria, quo clarior, quo diftinctior, quo certior, quo folidior, quo euidentialior, quo ardentior, hoc melior eft imputatio. M. §. 669.

§. 138.

In imputatione facti quum vna ex primis quaestio facti sit, an datum factum omnino contigerit, aut de eius existentia singulari, §. 128, 127. erroneam imputationem cauturus §. 137. caueat 1) ne interne impossibilia cuiquam, tanquam facta imputet, M. §. 58, si vel maxime multitudo, dexteritas, sinceritasue testium videatur absolute incredibilibus eiusmodi rebus probabilitatem fidei conciliare, §. 129. 2) ne ea, quae ab ipso interne impossibilia per praecipitantiam iudicantur, multo minus, quae sic certae personae physice impossibilia, saltem secundum quid supra potestatem ipsius posita putantur, quum reapse forsitan tantum difficilia sint, M. §. 527, minime, quae eodem modo habentur pro moraliter datae personae impossibilibus, ideo statim, tanquam non facta, reiiciat, et inde ab ulteriori eorundem imputatione absteineat, M. §. 469, 724.

§. 139.

Imputationem erroneam cauturus, §. 137 caueat 3) ne a quacunque possibilitate facti, etiam hypothetica, physica, vel moralis, statim ad eius existentiam concludat, M. §. 723. Non omnia quomodocunque in potestate nostra posita suscipimus, nec omnia, quae licent, praesertim per aliquas tantum leges. Minime omnium ab inter-

na

na possibilitate sufficienter deduci potest eam factam esse, M. §. 39, 4) ne aliquorum momentorum in facto veritate cognita iam integram suam imputationem veram putet, quum nihilo minus errare possit in reliquis nondum examinatis quaestionibus facti essentialibus, §. 128.

§. 140.

Felicius imputaturus praeter observata huc vsque §. 138, 139. 5) ne imputationem legis et facti confundat, et a posteriori bene incipiet, quia alias saepe prior erit actus frustraneus, quando posterior posthinc tentata demum deficiat, §. 125, 6) quum obscuritas et confusio sit mater erroris, in tenebris et luce maligna cautius procedat, 7) bene distinguens, bene imputabis, 8) vividitatem et nitorem immo distinctionem ipsam, qua res, quae factum esse supponitur, vel pingitur, vel etiam evoluitur, ne, cum conscientia claritate et luce veritatis ipsius confundat male persuasus, 9) ne ideo, quia dati facti imputatio completa et scientifice certa fieri nequit, s. non est mathematicè demonstrabilis, omnem eius soliditatem negligat superficialius. §. 137.

§. 141.

Obligandi obligamur intendere liberam determinationem §. 15. M. 342, i. e. ad eam nobis constituendam pro fine actuandam.
M.

M. §. 341. Ergo obligatus obligatur ad praestandum illius ad quod obligatur, omnimodam determinationem, M. §. 148. quantum haec ipsi physice et moraliter possibile est, §. 10. Ergo obligatus ad aliquid simul obligatus ad ea omnia ipsi physice et moraliter possible, antecedentia, concomitantia, consequentia, sine quibus datum officium existere non potest §. 53. Iam autem facta sine personae, quae ad ea obligatur, appetitione efficaci existere non possunt, M. §. 675, nec ullae determinationes liberae M. §. 723. Ergo obligationes et leges omnes, obligantes ad aliquid personam, obligant eandem ad huius appetitionem efficacem. Quumque obligatus ad libere actuandum aliquid obligetur ad tantam eius appetitionem, quantum ad eiusdem productionem requiri ipse iudicat obligatus, M. §. 719, 712. obligationes et leges possunt appetitiones eorum, ad quae committenda obligant, plenas, M. §. 671. et obligantes ad volendum obligant ad decreta, volitiones consequentes et propositum, M. §. 696. Ergo mera complacentia, M. §. 655. merae appetitiones, immo volitiones, minus plenae, et antecedentes tantum (velleitates) illius, ad quod lex obligat, eidem non satisfaciunt, §. 22. M. 695.

§. 142.

Obligatus obligatur ad id, ad quod obligatur, plene appetendum, §. 141. In obligatione dubia autem obligaretur ad opposita aequaliter, plene tamen, appetenda. Quod quum sit physice, et id quidem simpliciter, impossibile, M. §. 673. ad physice autem impossibilia, si simpliciter fuerint talia, nemo obligetur, §. 24, 27. neutri obligationum dubiarum satisfaciendum est, §. 22, adeoque nec legi obligationis dubiae §. 63. Haec lex §. 60, quum ex natura et per naturam pateat, naturalis est, §. 39, 63. Ergo obligationem dubiam (vere talem) sequens transgreditur legem naturalem, §. 83.

§. 143.

Obligatio est aut complete certa, aut probabilis, aut dubia, aut improbabilis, §. 28. Iam dubiam sequi non licet, §. 142. Haec autem melior est improbabili, M. §. 669. Ergo multo minus sequi licet obligationem improbabilem, §. 70, vere nullam, quia opposita probabilis semper est fortior, §. 23, 17. Hinc non nisi complete certae aut probabili obligationi satisfaciendum est. MORALITER CERTUM est, non complete quidem, eo tamen in gradu certum, ut assensus tali asserto praebere moraliter possit. Ergo obligationi non nisi moraliter saltem certae satisfaciendum est, quique aliquid com.

committit, vel omittit, ad quod committendum vel omittendum se obligari nemoraliter quidem certus est, peccat. §. 142.

§. 144.

Imputatio, vel facti, vel legis, §. 125, dubia vel improbabilis, nunquam est recta, §. 137, 143. Hinc recte imputaturus, factum etiam, 10) saltem moralem certitudinem quaerat, §. 70, non quacunque verisimilitudine, quae dubiorum etiam, immo improbabiliū potest esse, §. 28, vel CONIECTURIS, insufficientem assensus rationem continentibus contentus. M. §. 901. Data completa sunt hic momenta in facto ad imputationem, saltem moraliter certam, sufficientia. His pauciora et minora sunt incompleta, Recte imputaturus non nisi ex datis completis imputabit §. 128. CONCEPTUS DETERMINATIONIS MORALIS SUFFICIENTER DETERMINATUS dicitur eas eius notas exhibens, ex quibus, moraliter saltem, certus reddi possit, an sit bona, an mala; tales notas non exhibens est NONDUM SUFFICIENTER DETERMINATUS. Imputans factum, ad imputationem legis ut progredi possit, priorem actum non recte absolutum putat, nisi idea facti sufficienter determinata, §. 125, 139.

§. 145.

Recte imputaturus 11) impartialis esto, §. 144. M. 917. Quumque ad ea, quae hucusque vidimus requiri ab imputaturo, non ratio

ratio solum, sed et multus rationis usus perutilis sit M. §. 640, 646, feliciter impuraturus 12) ratione eiusque usu polleat. Iam autem affectus liberum rationis usum impedire vehementer solent. M. §. 678, 693. Hinc imputaturo rectius multum prodest 13) imperium in semetipsum, fugiendi seruitus moralis, M. §. 730. et abstinendum ab omnibus affectus rectae imputationi contrarios excitaturis.

§. 146.

Quum omnis determinatio libera cum antecedentibus, concomitantibus, consequentibusque suis, personae physice et naturaliter possibilibus, sine quibus data determinatio existere non posuisset, §. 141, et omnibus suis consecutariis moralibus, §. 135, sit imputabilis, §. 135: non soli actus inae eliciti, sed omnes etiam imperia §. 730, non ea solum, quae directe liberi subfunt, sed etiam, quae indirecte, M. 731, ipsique motus corporis arbitrarii, voluntarii, ad quos se libere determinare in hominis potestate positum, M. 733 si imputabiles, §. 135.

§. 147.

Cogitatio omnis, M. §. 505, immo ipsae obscurae repraesentationes gradu differentes, M. §. 511, ignorantia, error, cognitio cum suis gradibus, M. §. 515, 669. attentio et abstractio cum suis speciebus M. §. 529. fen-

ensationes M. §. 543, et fallaciae sensuum,
 M. §. 545. ebrietas eiusque fructus, M. §.
 54, ipsa mors, M. §. 556. phantasmata,
 M. §. 569, somnia M. §. 593. et per somnium
 suscepta e. g. a noctambulis M. §. 594. re-
 nemorationes et obliuia M. §. 582. fictio-
 nes, M. §. 590, ipsa deliria M. §. 594. et a
 deliris, melancholicis vel furiosis patrata,
 M. §. 688, praeuisiones, M. §. 602. iudicia
 quaecumque, M. §. 606, praesagia, M. §.
 610, praesumptiones, M. §. 612, intuitus et
 significationes M. §. 620. intellectus opera-
 tiones omnes, M. §. 624. attentionis inten-
 sio, extensio, protensio, M. §. 628, ratio-
 nis sanitas, corruptio et cultura M. §. 646.
 indifferentia, M. §. 651. voluptates et rae-
 dia, M. §. 655. instinctus et fugae M. §. 677,
 affectus, M. §. 678. lubirus, M. §. 712, quae
 et quatenus 1) actus animae imperati sal-
 tem iadirecte subsunt libertati M. §. 730. 2)
 antecedentia, concomitantia, consequen-
 tia sunt decreti, huius auctori physice
 moraliterue possibilia, §. 141. sine quibus
 res decreta existere non potest, quaeque
 adeo rei existentiam decernens simul de-
 creuit M. §. 55, 3) consuetudina factorum
 praeuidenda sunt dictis modis §. 133, licet
 non semper praeuisa §. 136, 4) eodem mo-
 do praeuideri poterant certis factis vel com-
 missiuis vel omissiuis impedienda, §. 133,

135. sunt imputabilia §. 146. neque tamen
ideo a quocunque, §. 144.

§. 148.

Determinationes non liberae, immo id
in factis ipsis, praesertim magis compo-
sitis, M. §. 215, quod morale non est, et-
iam si in aliquibus cum facto conueniat,
illi similis, non tamen habendum est pro
vero facto, hinc illius consecrarium bo-
num nullum est verum praemium, §. 117,
malum nullum vera poena est. §. 122, nec
de tali determinatione vel actione vlla lex
(moralis) quicquam enunciat, §. 61. nec
adeo similior officio eiusmodi actio legem
seruasse, eiusque habitus custodia legum,
nec determinatio non moralis laesioni cui-
cunque similior vera laesio, aut transgres-
sio violatione legis dici potest §. 83. Er-
go distinctio leges violantium in morali-
ter et non moraliter violantes nulla est.
Si vel maxime quaedam lex malum decer-
nat inferendum patrantibus talia, quae
laesioni similia sunt, sed non moralia,
non tamen eiusmodi declaratio est sanctio
poenalis. §. 120.

SECTIO VIII.

A U C T O R.

§. 149.

In imputatione facti praeter ipsum factum attendendus est auctor, qui quum esse debeat persona §. 127. nullis agentibus, quae non sunt personae, quicquid agant, imputabile est. Hinc nullae actiones brutorum M. §. 795. ipsis imputabiles sunt, nec ea vlla ratione leges (morales) vel seruare, vel violare vere dici possunt, nec mala ipsis certas eorum actiones ex voluntate legislatoris sequentia poenae, nec bona praemia accurate dici possunt. §. 148. Quae tamen actiones brutorum et quatenus 1) praeuidendae fuerunt dicto modo §. 133, homini, et ita quidem, ut ad eas per factum suum vel commissum, vel omissionem actuandas vel impediendas fuit in dicti hominis potestate positum se libere determinare, etiam si sint effectus talis facti satis mediati, §. 134, et homo in certo statu versetur in impotentia naturali, sed imputabili, earum vel actuandarum, vel impediendarum, §. 135, nec tandem praeuisae sint, immo in certo statu ne praeuideri quidem poterant, ob impotentiam tamen imputabilem, §. 136. 2) sunt antecedentia, concomitantia, vel consequentia certi decreti,

creti, quae producere, vel impedire fuit auctori decreti physice moraliterue possibile, sine quibus autem res decreta existere non potuit, sunt homini, sunt personae, cuius cum facto dicta ratione connectuntur, imputabiles, quum accuratius ipsi suus concursus vel commissiuus, vel omisuius ad easdem imputari possit. §. 147.

§. 150.

Facti, praesertim magis compositi, auctor aut est solitarius, aut plures ad illud concurrunt. Concurrentium ad factum auctorum aut vnus obseruatur principalis, reliqui secundarii, aut minus, M. §. 314. aut coordinati sunt sibi inuicem, aut subordinati, aut coordinati subordinatique simul, M. §. 315. Si causa moralis stricte dicta omnino idem intendat, quod auctor ipsi subordinatus, M. §. 940, hic illi essentialiter subordinatur, et quod quis ita per alium facit, id ipse fecisse putandus est. M. §. 316, 317.

§. 151.

Auctores sunt vel causae efficientes, vel deficientes, M. §. 940, 319, et illi commissionum; hi omissionum videntur, §. 31. vere auctores officiorum aut bonorum moralium efficientes, peccatorum, quae talium, deficientes sunt. §. 124. Auctori socio et iuuant M. §. 320, 321, etiam personae instrumentali s. administratae, M. §. 322, et
occa-

occasionalis, M. §. 323, factum imputari potest, §. 150.

§. 152.

Si plures eiusdem facti auctores iudicantur, aut singula etiam momenta in facto singulis, aut quaedam ex iis huic, quaedam alii imputantur tantum. §. 125, 128. In priori casu FACTUM IMPUTATUR PRO INDIUISO, DIUISIM in posteriori. Si quis concurrit ad factum cum aliis, sed ut causa efficiens vel deficiens tantum ad euentum, non ut auctor ad factum, potest eius, quatenus est euentus, esse causa occasionalis, instrumentalis et administra, immediata, immo principalis etiam, §. 150, 151. neque tamen idem, quod factum est, M. §. 940, illi imputari vlla ratione potest, ne diuifim quidem, §. 125.

§. 153.

Si quis non causa solum efficiens, sed etiam auctor, variorum alicuius facti, non externorum solum, s. relatiuorum, sed internorum etiam fuerit, neque tamen, nisi extraessentialium: huic imputari quidem factum, sed illud non potest, de cuius imputatione iam quaeritur, §. 128. Si auctorum sociorum quilibet quorundam tantum momentorum in facto auctor physicus, quatenus contradistinguitur causae morali stricte dictae, et immediatus fuerit, ita tamen, ut reliquorum momentorum in facto simul causa moralis stricte dicta fuerit,

fuerit, adeoque priora sint effectus eius immediati morales, reliqua facti ab eodem consecutaria moralia, §. 133, 134 factum recte imputatur cuius pro indiuiso. §. 152. Quam primum autem vel vnicus sociorum vel ad vnicum tantum momentum in facto ne moraliter quidem concurrat, multo minus vt auctor physicus et immediatus, M. §. 960, imputatione exacta factum diuissim tantum imputandum est. §. 137.

§. 154.

Quum in omni facto humano, siue bonum a potiori, siue malum eo significato dicatur, sit materiale bonum, et formale finitudinis malum, M. §. 914: pone aliquem ad factum bonum immediate vel moraliter concurrere, tanquam auctorem, sed tantum ad eius negationes et mala cum eodem connexa, factum diuissim §. 153, ipsi etiam, sed non vt bonum, imputandum est. Pone alium ad factum malum immediate moraliterue concurrere, sed, quantum obseruari ab imputante potest, tantum ad bona momenta in facto, ad eiusdem materiale referenda, M. §. 914. factum diuissim §. 153. ipsi etiam, sed non vt malum, imputandum est. Hinc ad malum a potiori dictum, moraliter etiam, concurrens, bene, et ad bonum a potiori dictum, etiam moraliter, concurrens male egisse nonnunquam exacte imputanti censendus est. §. 137.

§. 155.

§. 155.

Iubens est causa, moralis stricte dicta illius facti, quod iussit, §. 100. M. §. 940. Hinc factum, quod et quatenus iussit, est ipsi imputabile, §. 150. Immo si iusserit quaedam tantum momenta in facto, praevidenda tamen alia eorumque confectaria, simul intendit, haec cum omnibus iussione confectariis ab eodem libere determinabilibus, ipsi recte imputantur, §. 133. Momenta autem in iussu facto, eorumque confectaria, quae non iussit, non intendit, quaeque non fuerunt ab ipso libere determinabilia, iubenti exacte imputari non possunt. §. 154, 153. Par ratio consulentis, CONSENTIENTIS i. e. idem decernentis, quod alter, allicientis. M. §. 728, 940.

§. 156.

Causa occasionalis, et si quis rei per factum alienum quaesitae partem suam facere intendit, §. 93. aut libere intendit simul factum ista occasione patrandum, vel quo res quaerenda erat, qua singula momenta, et imputari ipsi potest pro indiviso, aut quae quaedam momenta, aut imputari ipsi factum saltim diuisim potest §. 153, 154. aut tandem ad momenta in facto prorsus non libere concurrit, et tunc factum illud alienum cui occasionem dedit, aut quo res quaesita est, de qua participare volet, illi imputari non potest. §. 153.

§. 157.

Factum aliquod non impediens moraliter, non physice, M. §. 967, 968. e. g. non manifestans, aut ideo haec omittit, quia consentit in factum, de quo quaeritur, et diiudicandus est, ex §. 155. aut quia prorsus non consentiens, vel omnino dissentiens a momentis in facto, interim tamen vel physice, omnino vel moraliter non potuit impedire vel manifestare. Tunc hae omissiones recte facta sunt. §. 72. M. 901. Hinc non impedita non manifestata male facta, qua talia ab his recte factis dependere non possunt, §. 32. Dependenter tamen, si ob dictas omissiones male factum recte posset omitterentibus imputari, ut causis moralibus strictè dictis. M. §. 940. Ergo talia male facta dicto in casu non possunt non impredientibus, non manifestantibus imputari, ut causis moralibus strictè dictis. Multo minus, ut tali causae possunt imputari peccata illi, qui 1) praevidit omnia 2) physice impedire omnia in sua potestate habuit, 3) moraliter impediuit omnia, 4) physice etiam pleraque, sed 5) quaedam physice impedire moraliter, ob sapientiam non potuit. M. §. 969, 970.

§. 158.

Omnes et solae determinationes liberae sunt imputabiles §. 125, ad omnes et solas determinationes liberas locum habet obligatio,

gatio, §. 15, 72. Ergo ad quae et in quantum aliquis obligari potest, ea et in tantum eidem imputari possunt. Quae et in quantum alicui imputari non possunt, ad ea et in tantum non potest obligari. Quae et in quantum alicui imputari possunt, ad ea (vel omittenda, vel committenda) et in tantum obligari potest. Ad quae et in quantum aliquis obligari non potest, ea et in tantum eidem imputari non possunt. Actiones inuitae per ignorantiam vel errorem, M. §. 716, 1) liberae, M. §. 719. 2) confectaria ignorantiae vel erroris imputabilis §. 147. moralia §. 133, auctori recte imputari possunt. §. 125.

SECTIO VIII.

GRADVS IMPVTABILITATIS.

§. 159.

Quum in facto, quatenus euentus est, §. 127, non sit impurabile, nisi morale, §. 158: imputabilitas facti minima esset, cuius paucissima minima varia leuissime a libertate penderent. M. §. 161. Quo ergo plura facti varia, quo maiora, quo magis a libertate pendent, hoc maior eius est imputabilitas. M. §. 160. Quoniam autem essentialium, attributorum, modorum, qua-

litatum quantitatumue et graduum in persona quacunque nexus est vniuersalis. M. §. 49, 50: quo maior est libertas personae, M. §. 725, quo maior acquisitus habitus imperii in semet ipsam, M. §. 730. hoc magis facta eius omnia a libertate eius pendent, hoc ergo magis ipsi sunt, caeteris paribus, imputabilia. Habes nouum campum cognitionis mathematicae in factis, §. 130. Facta libera ratione exsequutionis, sibi inuicem opposita, vel sunt vtraque indifferentia, qua exercitium actus, M. §. 708, et caeteris paribus aequae imputabilia sunt, vel vnum est altero difficilius, M. §. 527, et difficilius commissio magis, omisio minus, facilius commissio minus, omisio magis est imputabilis, caetera si fuerint paria. §. 134.

§. 160.

Si factum pauciora, minora, difficilius praeuidenda confectaria moralia bona habuerit, eius commissio magis, omisio minus imputabilis est. Quod pauciora, minora, difficilius praeuidenda confectaria moralia habuerit mala, eius commissio minus, omisio magis imputabilis est. Quod plura, maiora, facilius praeuidenda confectaria moralia bona habet, eius commissio minus, omisio magis imputabilis est. Quod eiusmodi confectaria mala habet, eius commissio magis, omisio minus imputabilis est.

putabilis est. Quo plus est in facto fortuiti, hoc minus, quo minus est in facto fortuiti, hoc magis est imputabile §. 159, 132. Factum mediatus tantum et cryptice pendens a libertate, minus, immediatus et manifesto inde pendens, magis imputabile est. Facti naturaliter, sed tantum secundum quid, impossibilis, commissio magis, omissio minus imputabilis est. §. 134. Sed haec omnia caeteris paribus §. 159.

§. 161.

Res secundum quid ineuitabilis imputabilis tamen ex §. 135, minus est imputabilis, quam si ne talem quidem ineuitabilitatem habuisset. §. 160. Si certi facti confectaria moralia praeuisa non sunt, immo secundum quid naturaliter praeuideri non potuerunt, illud minus imputabile est, quam si aut praeuisa fuissent, aut potuissent saltem, dicta etiam ratione, praeuideri, §. 136. Quae prorsus non sunt imputabilia iis inepte magnus meriti demeritue gradus assignatur, et de imputabilitatis eorum gradu frustra disputatur. Quibus certus imputabilitatis gradus recte denegatur, ea non ideo statim habenda sunt pro omnino non imputabilibus, §. 138. Ab imputabilitate facti quacunque ad certum eius gradum maiorem non valet consequentia. Hinc priorem probantia non statim

statim arripienda sunt, ut argumenta posterioris, §. 139.

§. 162.

Quo difficilior, quo minus culta huc usque mathesis intensorum est, hoc cautius in gradu imputatiuitatis determinando procedendum est, 1) ne gradus moralitatis certa lege determinatus, forsan insignis, temere confundatur cum gradu imputabilitatis in facto, quod cum data lege comparatur. M. §. 626. 2) ne gradus claritatis in perceptione facti vel boni, vel mali, confundatur cum gradu imputabilitatis eidem tribuendae 3) ne gradus boni mali que generatim in euentu, qui partialiter factum est, cum gradu imputabilitatis in facto confundatur, 4) ne gradus viuiditatis, qua suppositum imputabilitatis gradum intuemur, cum gradu conscientiae de veritate ipsius, s. certitudinis confundatur, §. 149.

§. 163.

Potest imputabilitas facti, saltem moraliter, certa esse, et tamen ne sic quidem gradus eiusdem, §. 162, hinc non cuius recte imputanti etiam factum ipsum de hoc decidens iudicium ferre licet. §. 144. Quumque affectus soleant augere falso splendore obiecta sua, ab his rectae imputationi contrariis praesertim cauendum est imputabilitatis gradum constituturo. §. 145.

Tunc

Tunc inter alia patebit actus animae imperatos, quaeque libertati subsunt indirecte, caeteris paribus, minus imputabilia esse, quam actus eiusdem elicitos et quae directe libertati subsunt, §. 160, 146, et bene applicabitur hoc principium ad enarrata §. 147.

§. 164.

Sicut coactorum, ab extra, vel ab intra, sed absolute, ne minimus quidem est imputabilitatis gradus, §. 131, 161. ita facta, ad quae me ipse cogere dicor, et cogi ab extra, sed secundum quid, M. §. 727, 728, sunt imputabilia §. 125. Facti, ad quod coactione mei ipsius opus est, commissio magis, omisio minus imputabilis est, §. 159, 160, quia tale superpondium, quale me cogendo producitur a me ipso, multa, graua, per actus animae vel omnino elicitos et effectus libertatis immediatos, vel saltem minus mediatos actuanda postulat M. §. 713, 714. et maiorem libertatem, maius hominis in se ipsum imperium, §. 159. M. 730. Facti, ad quod coactio externa, sed secundum quid, tentatur, commissio minus, omisio magis imputabilis est, quia omitti sine coactione mei ipsius non potest. M. §. 714. Facti inuiti per ignorantiam vel errorem commissio minus, omisio magis imputabilis est, §. 159.

§. 165.

Si quis factum inuitus patrauerit, ex hoc solo ne gradus quidem imputabilitatis minuitur. semper §. 164, multo minus omnis imputabilitas tollitur, §. 161. Hinc nec ex eo, quod euentus inuoluntarius dicitur, negari potest eum esse factum, et imputabile, M. §. 721. Sunt potius quaedam inuoluntaria, quae non possunt non imputabilia esse, M. §. 722. Immo inuoluntarium aliquid esse solum ne minuit quidem semper gradum imputabilitatis, quum possit augere eundem aliquando §. 164. *Inuoluntarium artum ex voluntario* tanquam confectarium morale, est imputabile §. 133, et eatenus *babetur pro voluntario*. Par ratio est volitionum nolitionumque, praesertim plenorum et consequentium M. §. 695 licet inefficientium, M. §. 675, quae MERITA vel DEMERITA CONATUS dici possunt. In his enim inefficientia, quum saepe sit mere fortuita, ne minuit quidem semper imputabilitatem §. 132.

§. 166.

Habitus morales M. §. 723, et consuetudines eiusmodi, M. §. 650, et per has illosque praestita, vti harum illorumque defectus propter libere omisum exercitium harum illorumque causam, et horum defectuum confectaria moralia facta omisua §. 133, quum sint confectaria libera-
rum

rum determinationum moralia, et consequentia, sine quibus exercitium actionum eiusmodi, aut omisio huius exercitii existere non potest. M. §. 577, imputabilia sunt. §. 142. Quo plurimum, quo grauiorum, quo magis a libertate pendentium confectaria sunt, hoc magis sunt imputabilia, §. 159. Iam ad contrahendam consuetudinem moralem crebrius exercitium requiritur, quam ad dispositionem aliquam, habitumue minorem acquirendum, M. §. 650, 577. Ergo tantum abest, ut in CONSUETUDINARIO, quod per consuetudinem patrat, semper sit ratio, nisi nullius, minoris tamen imputabilitatis, ut saepe sit in eo ratio ad contrarium.

§. 167.

Quum facta, imputabilia omnia, et omnia, in quae cadit obligatio, vel sunt actus animae elicitum vel imperatum, §. 146. illa DIRECTE, haec MORALIA, dicamus PER INDIRECTUM M. §. 723, 731. illa IMPUTANTUR DIRECTO, haec PER INDIRECTUM, in illa cadit OBLIGATIO DIRECTA, in haec INDIRECTA. Hinc et HABITUS morales vel nascuntur ex factis directe moralibus, saltem potissimum, et dicantur DIRECTO, vel ex factis maximam saltem partem per indirectum tantum moralibus, et sint PER INDIRECTUM MORALES. Illi magis imputabiles sunt, quam hi, §. 166, sicut omnia directe moralia magis,

gis, quam per indirectum talia, caeteris paribus, §. 160. Iam autem consuetudo etiam potest, saltem qua priorem et posteriorrem partem, exercitiorum, ex quibus oritur, cum consuetudinariis directe moralis esse. Ergo nec ex ea ratione consuetudini consuetudinariisque potest omnibus minor imputatiuitatis gradus tribui, ac si semper essent, morales si fuerint, per indirectum tantum tales. §. 159.

§. 168.

INFIRMITAS HUMANA est impotentia naturalis actuandi in liberis suis determinationibus certum gradum rectitudinis. Ergo est vel simpliciter et absolute talis, vel tantum secundum quid. M. §. 469. Prior mere naturalis et defectus rectitudinis ex hac fluentes, qua tales, imputari non possunt prorsus ineuitabiles, §. 131. Pone tamen defectum eiusmodi nasci ex infirmitate humana secundum quid naturali, quae est consecretarium morale facti alicuius praegressi vel commissiui, vel omisiui, prauidendum secundum §. 133, tunc et ipsa talis infirmitas humana et inde natus defectus recte imputatur, §. 134. Quoque pluribus, quo grauioribus, quo magis a libertate pendentibus factis vel omisiui vel commissiui infirmitas eiusmodi humana praestita vel conseruata est, quo plures, quo grauiores defectus rectitudinis, ut consecretaria

mo-

moralia post se trahit §. 159. hoc magis est imputabilis, §. 159.

§. 169.

FRAGILITAS (lubricitas) NATURAE HUMANAЕ est inclinatio, (propensio, pronitas) naturalis in malum morale, s. illa humanae naturae conditio, qua facile est hominem in malum morale impellere. Haec etiam vel absoluta esset, M. §. 964. non imputabilis, §. 131, vel hypothetica, et haec iterum vel mere fortuita non imputabilis illi personae, cui tribuitur, §. 132. M. 912. vel est confectarium morale alicuius facti, vel commissiui, licet forsan per indirectum tantum morale fuerit, §. 167. vel omissiui, cuius commissione impulsio in malum morale impedita, M. §. 22, 222, hinc saltem difficilior reddita fuisset, M. §. 527, et tunc eiusmodi fragilitas naturae humanae est imputabilis personae, cui tribuitur, §. 133, ex gradibus §. 168, declaratis.

§. 170.

Quum vsus intellectus initia infinite parua et inobseruabilia soleant hominibus esse, difficulter ab iisdem exacte constituuntur infantiae termini, M. §. 639. Quam primum in infantis potestate simpliciter positum est, circa quaedam saltem sese libere determinare, haec ipsius facta sunt, M. §. 719 ipsi imputabilia, §. 125. Quanquam ex his ipsis fontibus, ut ipsorum infantium, ita

ita psychologicè minorennium, simplicium
 significatu malo, mente captorum, melan-
 cholicorum, furiosorum M. §. 688. quae-
 dam actiones, tanquam facta §. 147. impu-
 tari possunt, §. 133, quum tamen minor
 sit talium hominum libertas, M. §. 725, 730.
 facta eiusmodi minus imputabilia sunt. §. 159.

SECTIO X. IMPUTATIO LEGIS.

§. 171.

Imputatione legis huic factum subsu-
 mens ratiocinatur. §. 125. Cuius ratioci-
 nium declaratum §. 103. dicatur SYLLOGIS-
 MUS IMPUTATORIUS. Ad huius perfectio-
 rem cognitionem, §. 137, regulae logico-
 rum syllogisticae nouum vsum moralem
 M. §. 723, exhibent. Praemissarum eius
 maior lex, minor factum est. Sicut com-
 plexus obseruabilium circa eius minorem
 quaestiones facti, et circa minorem occur-
 rens ignorantia vel error facti sunt, §. 128,
 ita complexus obseruabilium circa leges,
 s. maiores syllogismorum imputatoriorum,
 sunt QUAESTIONES LEGIS (iuris), et error vel
 ignorantia circa haec ERROR vel IGNORAN-
 TIA LEGIS (iuris) est. Quaestiones legis in
 imputatione eiusdem non attendendae, et
 error ignorantiae circa has, EXTRAESSEN-
 TIALES sunt; quaestiones autem legis in im-
 putatione

putatione eiusdem attendendae, et ignorantia vel error in his, ESSENTIALES sunt.

§. 172.

Quicquid de imputatione in genere probatum est in anterioribus, valet etiam de imputatione legis. §. 125. e. g. Quo pluribus, quo fortioribus superioribusque legibus subsumit factum, hoc est, caetera si fuerint paria, perfectior. §. 127. Hinc naturalibus arbitrariisque simul, humanis diuinisque simul subsumendum legibus, bene subsumitur his singulis, §. 63. Non vera solum sit, sed etiam exacta, quantum eius fieri potest. §. 137. Vera autem erit, cuius syllogismus imputatorius verus est, nec in materia, nec in forma peccans, nec paralogismus, nec sophisma, Sophista in imputandis legibus est RABULA. Rabula in imputandis legibus naturalibus NATURALIS est, quo superiores et hae sunt M. §. 182, quo magis vniuersales, §. 72, hoc turpior.

§. 173.

Vt imputatio legis vera sit, non erronea, §. 172, 1) ne falsis legibus 2) ne talibus, in quibus committitur error iuris essentialis, §. 171, subsumatur 3) ne falsum factum 4) ne tale, in quo error facti essentialis committitur, 5) ne vitium formae committatur. Quumque ex veris (quasi) praemissis possint falsa vitiose inferri, 6) ne a veritate legis et facti sine vlla consequentiae

indagatione ad veram imputationem legis concludatur. Quoniam porro ex falsis vera legitime sequi possunt, 7) ne a sola veritate conclusionis in syllogismo imputatorio ad veritatem imputationis legitimè concludatur, §. 172. Potest enim CONCLUSIO esse CASU VERA, vti dicitur vera syllogismi falsi (vel in materia, vel in forma, vel vtrunque peccantis).

§. 174.

Ne in imputatione legis vitium formae committatur, §. 173, 9) caueantur in syllogismis imputatoriis quatuor termini vitiosi, hinc 10) singula momenta in subiecto legis determinata sint etiam in facto, pro ratione legis necessaria nec plura, §. 139, 128. 11) singula in praedicto legis determinata sint etiam in conclusione syllogismi imputatorii, nec plura, 12) gradus in lege determinati sint iidem in facto et conclusione, §. 129. 13) factum, de quo minor praemisfa, et de quo conclusio loquitur, sit vnum idemque, 14) ne imputatio legis temere concludat ex meris particularibus, e. g. lege particulari. 15) ne temere ex meris negariis, e. g. tribuendo factis praedicatum, quod negavit lex de iis, quae de facto, de quo quaeritur, negari possunt. 16) sequatur conclusio partem debiliorem.

§. 175.

§. 175.

Ad cauendam imputationem legis erroneam §. 173 caueatur 17) in enthymematis imputatoriis ne, per rabularum forsan artificia, §. 172, omisſa praemiſſa transmittatur ſine examine, quum poſſit principalis eſſe. 18) ne inductionibus incompletis nimis fidas, e. g. quando prouocatur ad obſeruantiam, 19) ne in hypotheticis a falſo priore temere concludas ad verum poſterius, nec 20) a vero conſequentia ad verum antecedens, 21) ne in diſiunctiuis membrum diſiunctionis poſſibile omiſſum ſit, 22) nec plura poſſint ſimul poni, e. c. Quumque ratiocinatio imputatoria poſſit eſſe admodum compositae probationis, 23) eadem ſollicitudo per proſyllogiſmos omnes continuanda eſt, quam epiſyllogiſmi veritas requirebat, §. 173, 174.

§. 176.

Vt methodica ſit imputatio legis, §. 137, 172, praefertim cauendum eſt, ne quaestiones legis et facti confundantur §. 171. Quumque ad certitudinem conſuſionis ex praemiſſis nanciſcendam certitudo et omnium praemiſſarum, hic quaestionum legis et facti eſſentialium, §. 128, 171, et formae requiratur, omnia haec et ſingula recte legem imputaturo debent, ſaltem moraliter, eſſe certa. §. 143. Vnica praemiſſa vel forma dubia vel improbabili non

nisi dubia vel improbabilis, hinc minus recta §. 144, erit imputatio legis, quia hoc etiam sensu conclusio sequitur partem debiliorem, §. 174. Ne tamen dubium et aliququaliter incertum confundatur, §. 28.

§. 177.

HERMENEUTICA M. §. 349. vel est GENERALIOR de cognoscendis quorumcunque signorum significationibus, vel GENERALIS interpretandae orationis cuiuscunque, vel SPECIALIS regulas generalis ad certas orationis signorum et species applicans, e. g. ad revelationem striete dictam, SACRA, ad ea signa, dicta scriptaque, quorum, significarum et sensum nosse iureconsulto, quia tali, necessarium est, e. g. legum, pactorum, IURIS. Primum generalis hermeneuticae principium est: *Interpres (reuerens) aequus esto*, s. ex pluribus SENSIBUS LITTERAE, i. e. repraesentationum seriebus, quae per vsum loquendi (lexicon et grammaticam) certa oratione significari possunt, habeas pro VERO SENSU i. e. ea repraesentationum serie, quam auctor orationis significare per illam intendit, eum sensum litterae, qui intentus cum perfectionibus auctoris optime conuenit, donec constet contrarium. §. 87. Hoc principium, ut adaequeretur hermeneuticae generali, facile extenditur, et adaequandum huic vel illi speciali pro substrata materia restringitur. §. 89.

§. 178.

§. 178.

Quum habitus imputandarum legum sit iurisprudentia, §. 125, 76. iureconsulti practici est, quam fieri potest optime §. 70, hinc solidissime, §. 137, adeoque ex probe perspectis rationibus legum, etiam moralibus, (ethicis, oeconomicis, politicis) et legalibus iuris naturae stricte dicti, §. 77, 65, non neglectis historicis et legum positivarum legalibus ex aliis legibus positivis, §. 77. leges veras et genuinas §. 173, hinc leges positivas ita intellectas, vti legislator voluit intelligi, i. e. secundum hermeneuticam iuris, §. 177. applicare ad facta recte auctori imputata §. 125-170. Huc omnis iuris peritia, immo iuris scientia iureconsulti theoretici perfectior contendat oportet, §. 76. M. 669. IURISPRUDENTIA faciendorum est CONSULTATORIA, hinc nomothetica ferendarum legum, §. 105, brabeutica conferendorum praemiorum §. 112, punitiva inferendarum poenarum est consultatoria, §. 121.

§. 179.

Quemadmodum in diiudicandis consensus taciti, §. 155, 103, signis versatur aliquando hermeneutica iuris generalior, §. 177, ita in speciali legum positivarum interpretatione ex §. 177, nascetur principium primum, §. 87: *Eum in legibus positivis sensum litterae, qui cum regulis nomotheti-*

cis optime conuenit, si verus fuerit, pro vero et genuino habe, donec constet contrarium, s. ne quam legem positiuam sine necessitate interpretaris, uti caecam. Hinc enim, cur ratio legis attendenda, cur analogia iuris, cur tota lex inspicienda, cur parallelismus legum attendendus, cur interpretatio nunc declaratiua, nunc abusiua, et haec vel extensiua, vel restrictiua, vel omnino correctiua esse debeat, cur fauorabilia aliter, aliter odiosa interpretanda sint, e. c. facili deducitur negotio; sed simul iurisprudentiae nomothericae latior vsus patet, quam qui in legibus tantum ferendis nouis deprehenditur §. 108.

SECTION XI.

F O R U M.

§. 180.

IMPUTATIO VALIDA est, a qua effectus lege determinati sufficienter pendent, a qua effectus lege constituti non sufficienter dependent, **INUALIDA** est. Status personae, in quo certa facta et leges valide impurare potest, est **FORUM** (tribunal). **FACTA INTERNA** (interna simpliciter) dicuntur, quatenus in sola anima eueniunt, nullis signis per corpus, s. externis obseruabilia, **EXTERNA** autem ita harmonica, ut signis etiam

iam externis per corpus declarentur. **FORUM EXTERNUM** est, in quo sola facta externa solis externis legibus subsumi valide possunt. **FORUM** autem **INTERNUM** est, in quo facta etiam interna legibus etiam internis subsumi valide possunt.

§. 181.

FORUM, in quo dati facti subsumtio sub legibus valide fieri potest, est **COMPETENS**, reliqua **INCOMPETENTIA**. In quo foro 1) sunt leges, 2) moraliter saltem certe cognoscendae §. 176. ad certum factum 3) valide applicandae, cuius 4) cognitio 5) moraliter saltem, certa, §. 144, 6) valide in eodem foro fieri potest, ad illud forum datum factum pertinet, illud est respectu dati facti **competens**. In quocunque autem foro aut omnino non sunt leges, aut ne moraliter quidem certae, aut non, nisi inualide, ad datum factum applicandae, aut impossibilis dati facti cognitio, eaque saltem moraliter certa, aut non nisi inualide institui potest, ad illud forum datum factum non pertinet, illud est respectu dati facti **incompetens**, §. 180.

§. 182.

FORUM HUMANUM (soli) **LATE DICTUM** est status hominum, quo valide certas leges applicare possunt ad certa facta 1) sua s. propria, et hoc est **FORUM CONSCIENTIAE** §. 126, 180. 2) aliena, et hoc erit **FORUM HU-**

MANUM STRICTE DICTUM. In foro conscientiae facta etiam interna legibus etiam internis subsumi valide possunt. Hinc forum conscientiae est forum internum, ad quod facta etiam, officia, obligationes internae, §. 56, 83. pertinent, §. 181. FORUM RATIONIS est status hominum, in quo legibus per rationem sine fide cognoscendis facta per rationem itidem cognita subsumi valide possunt. Hinc forum conscientiae potest esse forum rationis, licet illud ad leges etiam non sine fide cognoscendas extendi possit. Forum rationis potest esse forum conscientiae, licet forum rationis ad facta etiam aliena extendi possit. Forum rationis etiam est forum internum §. 180, ad quod facta, officia, obligationes etiam internae pertinent. §. 181.

§. 183.

Forum rationis est forum iurisprudentiae §. 178 naturalis latius dictae, §. 76, 65. Hinc diuidi potest in FORUM RATIONIS INTERNUM, quod facta etiam interna secundum leges naturae, internas etiam, diiudicat, et EXTERNUM, quod sola facta externa secundum leges naturae cogentes s. stricte dictas solas diiudicat, et hoc est iurisprudentiae naturalis stricte dictae, §. 180, 79. Forum humanum stricte dictum potest esse forum rationis tam internum, quam externum, potest tamen ad leges etiam non
fine

sine fide cognoscendas extendi, §. 182. Quoniam autem interna hominis nulla omnino ratione declarata per corpus si fuerint alteri homini, naturaliter alter homo cognoscere non potest. M. §. 469, facti interni, qua talis, cognitio in foro humano stricte dicto naturaliter impossibilis est, adeoque interna ad forum humanum stricte dictum et forum rationis externum non pertinent, §. 181, 182.

§. 184.

Forum humanum stricte dictum quum facta solum externa subsumere legibus valide possit, §. 183, aut ea legibus etiam internis et suadentibus subsumet, aut externis cogentibusque tantum valide subsumer. Hoc est FORUM HUMANUM (soli) STRICTIUS DICTUM. Hinc in foro naturali, s. rationis, humano strictius dicto non nisi cogentes leges naturales non nisi factis externis applicari possunt. §. 183.

§. 185.

FORUM DIVINUM (poli) dicitur 1) primario omniscientia divina, quatenus omnium personarum, omniumque factorum, etiam intimorum, M. §. 869, nexum omnem possibilem M. §. 872, cum omnibus, quotquot sunt et esse possunt, legibus distinctissime, M. §. 889, hinc rectissime imputare potest, M. §. 901, 972. 2) secundario a) fora interna rationis et conscientiae, quatenus

tenus α) internis etiam, β) leges propius diuinas vel naturales, vel positiuas §. 100, applicantia ab omniscientia diuina propius absunt, quam externa fora sola externa facta praesertim legibus tantum humanis subsumentia, b) omnia fora, quatenus vltimato a deo dependent, §. 180, M. §. 954. In significato primario forum diuinum internum est. §. 180. Quumque deus 1) nexus et concursus omnium personarum morales, eos etiam, quos ipsi agentes ignorant, 2) libertatis nostrae statum et nexum quemuis cum quibusuis factis liberisque nostris determinationibus, eos etiam, quorum aut nunquam conscii fuimus, aut obliti sumus, 3) factorum omnium ea etiam, quorum vel non conscii fuimus, vel obliti sumus, 4) omnia eorundem confectaria moralia, ea etiam, quae vel non praeuidimus, vel nec postea deprehendimus, 5) leges ad ea applicandas omnes, eas etiam, quas vel nunquam cogitauimus, vel saltem cum factis nunquam comparauimus, infinites melius noverit et sciat, quam nosmet ipsi, et illae personae, de quarum factis quaeritur, possunt admodum multa nobis, et personis, de quarum factis quaeritur, imputari in foro diuino, quae nec ipsa quidem nostra nobis, et dictis personis sua, imputat conscientia. §. 182.

SECTIO

SECTIO XII.

FORUM EXTERNUM.

§. 186.

Fora interna §. 180 conscientiae rationis, §. 182, et diuinum §. 185. sunt •decidendis obligationibus et officiis et laesionibus internis etiam, quae hinc ita dicuntur, competentia. §. 181. Fora autem externa §. 180, et humana strictius dicta §. 184, non nisi externis obligationibus, officiis, laesionibus competentia sunt. §. 92, 181. Nulla libera determinatio pertinet ad forum externum, quae non simul pertineret ad internum, sed multae spectant ad internum, quae non pertinent ad externum. §. 57, 185. Quo magis viget forum internum, hoc minus, quo magis languet forum internum, hoc magis necessarium est forum externum, §. 58. Si factum ad vtrumque forum pertineat, aut fora videbuntur collidi, et illius imputatio recta est, cuius leges fortiores sunt, §. 85. aut conpirabunt, et coniungenda quidem sunt, sed non confundenda, distinguenda quidem, sed non separanda, §. 59. Idem valet de foris internis diuersi generis, e. g. philosophiae moralis et theologiae reuelatae, et externis, e. g. naturali et ciuili. Iura stricte dicta sunt tantum fori externi, interni etiam normae suasioe, consilia, aptitudines

dines morales, non nisi minus pleni iuris. §. 180, 64. Hinc forum naturale externum et rationis externum non nisi ius naturae stricte dictum et cogens sequitur, §. 183, 65. Forum naturae s. rationis externum et internum non possunt vnum idemque habere principium obiectiuum domesticum primum adaequatum, §. 183, 89.

§. 187.

IGNORANTIA et ERROR VINCIBILES sunt, quam vel quem ita aliquis euitare poterat, vt non vitasse possit ipsi imputari in demeritum valide. Quam autem ignorantiam, quem errorem aliquis dictis modis euitare non poterat, INVINCIBILES sunt. Iam quum omnis ignorantia, et multo magis error, sit imperfectio, M §. 515. quae vitare absolute, physice, moraliterque poteramus, sunt vincibilia in foro interno. §. 180, 39. Quemadmodum autem de ignorantia et errore internis prorsus non iudicat forum externum, §. 183, ita declarata etiam tunc demum vincibilia sunt in foro externo, si contra leges externas fuerint, aut externe aliquis obligatus fuerat ad ignorantiam vel errorem ea, talia, tanta vitanda. Ignorantia eorum, quae nosse externe non obligamur, error in iis, in quibus vera nosse non externe obli-

obligamur, in foro externo censenda sunt inuincibilia, §. 180.

§. 188.

Quam multa varia in facto possint attendenda esse foro interno, non tamen externo, e. g. mentalia, intentio dissimulata omnino, clandestinae penitus causae impulsivae, defectus prorsus occulti, et de quibus lex stricte dicta nulla quicquam determinat applicabilis, §. 183, 184, potest esse ignorantia et error facti in foro interno essentialis, in foro tamen externo qui sit extraessentialis, §. 128, praefertim gradus facti certus potest in foro interno momentum facti esse et quaestio essentialis, in externo tamen extraessentialis, §. 129. Hinc ne gradus pro ratione legis internae attendendi ab imputatore secundum forum internum confundantur, cum attendendis in foro externo pro ratione legis cogentis. §. 174, 180. Habes novum exemplum cognitionis mathematicae forensis in rationibus fori interni et externi subtiliter nonnunquam, sed utiliter, distinguendorum, §. 130.

§. 189.

Quod videtur inevitabile, de quo 1) illud esse factum externum 2) in quocunque statu EXTERNE i. e. per leges externas LICITO evitari potuisse 3) alter homo imputaturus non potest, saltem moraliter certus
esse,

esse, id non recte imputatur ab hoc in foro externo. §. 131, 181. Quod videtur infortunium, de quo 1) illud esse factum externum 2) legibus externis i. e. EXTERNE ILLICITUM 3) alter homo imputaturus ne moraliter quidem certus esse potest, illud non recte imputatur in foro externo, §. 132, 181. Quod videtur facti CONSECTARIUM PER ACCIDENS i. e. non necessario ex eodem fluens s. dependens, de quo 1) illud secundum leges externas praevidendum dictis modis §. 133. fuisse 2) alter homo imputaturus ne moraliter quidem certus esse potest, illud in foro externo non recte imputatur, §. 133, 181.

§. 190.

Quae certo in statu (pro nunc et sic) supra vel extra potestatem alicuius posita sunt secundum quid, ita tamen, ut hanc impotentiam antegressi facti consecrarium secundum leges externas praevidendum dictis §. 133. modis fuisse alter homo imputaturus, moraliter saltem, certus esse possit, eorum omisio in foro etiam externo recte imputatur, §. 134, 181. Inevitabile secundum quid, cuius evitandi impotentiam esse consecrarium certi status moralis, quod per leges etiam externas praevidendum fuisset, alter homo imputaturus, moraliter saltem, certus esse potest, in foro etiam externo recte imputatur,

§. 135.

§. 135, 181. Quod aliquis praevidere non potuit in certo statu, de quo statu alter homo imputaturus, saltem moraliter, certus esse potest, illum esse confectarium alius status moralis, etiam per leges externas praevidendum dictis §. 133. modis, illud in foro etiam externo recte potest imputari §. 136, 181.

§. 191.

Methodica imputatio legis in foro externo est PROCESSUS. Hinc processu tumultuarius implicat, M. §. 515. Processus ultima conclusio s. epiphyllismi imputatorii ab eo formata, qui valide et externe imputandi ius habet, est SENTENTIA (decisiva). Methodica collectio eorum, quae sententiae recte formandae a iureconsultis adhuc necessaria sunt, vel videntur, ACTA nominatur. Sententia (decisiva) non nisi actis completis recte formari potest. §. 144. Quum vni homini rigore etiam, multo magis moraliter, certum aliquid esse potest, quod tamen alteri, ne moraliter quidem, certum est, sententiam autem laturus ipse, moraliter saltem, certus esse debeat, de eo, quod iudicat, §. 144: multa non solum vera, sed etiam huic illius rigore, aut multo magis moraliter certa esse possunt, nondum tamen talia sententiam laturo si sint, secundum il-

la forum externum non potest recte imputare. Quum e contrario quaedam, etiam moraliter certa huic vel illi, e. g. sententiam laturo, tamen possunt esse falsa, et aliis quidem certae, saltem moraliter, falsitatis, §. 28. secundum quaedam falsa, immo de quorum falsitate alii convicti, forsitan sunt, forum externum tamen potest recte imputare. §. 137.

§. 192.

Nullae determinationes actionesue, quantumvis liberae, nulla earum antecedentia, concomitantia, consequentia, quantumvis moraliter possibilia certo auctori fuerint, nulla earum consecutaria, quantumvis moralia, 1) quae adeo interna fuerint, ut alter homo de iisdem et dependentia eorundem a libertate alterius ne moraliter quidem certus esse possit, 2) de quibus leges externae et strictae dictae nihil determinant, s. quae non pertinent ad campum legum cogentium, §. 72, in foro externo imputabilia sunt, §. 191, 180.

§. 193.

Imputabilium secundum §. 147. quum multa sint 1) interna tantum, 2) quae ita possunt a libertate mediate et per indirectum pendere, ut possint etiam fortuita, vel infortunia esse, adeoque alter homo saepe ne moraliter quidem certus esse valeat,

leat, an sint in dato casu libera, nec ne,
 3) legibus stricte dictis non determinata,
 multa eorum non erunt in foro externo
 imputabilia, §. 192, quae sunt tamen in
 internis, §. 180, et evidens exemplum da-
 bunt explicaturis, quam necessaria sit re-
 cte imputaturis fororum distinctio. §. 186.
 Varia noventur in imputandis homini bru-
 torum actionibus, §. 149, et diiudicanda
 causa morali stricte dicta, §. 150-157.

§. 194.

Si ad factum legibus externis subsumen-
 dum plures auctores concurrisse, et qui-
 dem, moraliter saltem, ad singula eius
 momenta imputaturus certus esse potest,
 moraliter saltem, non tamen potest, vel
 moraliter, certus fieri ad quoddam talis
 facti momentum aliquem horum auctorum
 minus cooperatum esse, recte his in foro
 externo factum imputatur pro indiviso,
 §. 152, 191. Actiones iniuriae per igno-
 rantiam vel errorem externe invincibilem
 §. 187, in foro externo imputari non pos-
 sunt, §. 158, 192. In foro externo quum
 non sit imputabile nisi 1) externum 2) le-
 gibus externis subsumendum 3) aliis ho-
 minibus, et quidem externe valideque im-
 putaturis, saltem moraliter, certum, §.
 191. patet, cur gradus imputabilitatis in
 eodem facto secundum forum internum et

externum admodum differre possint, ita etiam, ut in foro interno minus imputabile in externo aliquando magis imputabile sit, quam alia multo magis, quam hoc, imputabilia in foro interno, §. 159.

§. 195.

Difficultas in determinando imputabilitatis gradu, §. 162, hinc adhuc augetur in foro humano stricte et strictius dicto, quod factorum nostrorum facilius et certior per experientiam nobis esse potest cognitio, quam factorum alterius, ubi ad certitudinem aliquam acquirendam saepe nova connumeratio probabilitatis historicae, quo gradu fide digna sint testimonia, quantum ipsa res credibilis, requiritur, §. 184. Vnde quanta hic impartialitate, §. 148, rationis usu, imperio in semet ipsum et libertate ab affectibus rectae imputationi noxiis opus sit, intelligi potest. §. 163, 188. EXCEPTIONES IN IURE dicuntur declarationes rationum, cur data quaedam imputatio fori externi in dato facto locum non habeat. Quae imputatio si alias vel moraliter saltem certa fuerit, uti debet restituta, §. 144, exceptio non prius erit valida, §. 180. quam priorem imputationem saltem dubiam reddidit, §. 28.

§. 196.

Involuntarium quocunque vero significatu

catu factum, de quo tamen 1) alter homo; valide illud imputaturus in foro externo, saltem moraliter certus esse potest; 2) illud esse contra leges externas, etiam si subsit tantum indirecte libertati, consensuarii voluntarii status per leges externas praevidendum, aut saltem illud pertinere ad campum legum stricte dictarum, §. 72, recte illud imputari potest in foro etiam externo. §. 165, 190. Sit demeritum conatus 1) ad cuius efficientiam solae praeparationes, etiam remotiores, iam sint contra leges externas, factae tamen, et ita, ut 2) moraliter saltem certus esse possit alter homo imputaturus illas factas esse cum intentione vel tacite, vel expresse declarata §. 103, patrandi demeritum, quod in conatu substituit, tale demeritum conatus etiam in foro externo recte imputari potest §. 165, 190.

§. 197.

Habitus officiorum externorum externarumque laesionum morales, si de iis vel tacite, vel expresse declaratis, alter homo imputaturus, saltem moraliter, certus esse potest, possunt etiam in foro externo recte imputari, §. 166. Talesque consuetudines et inde orta consuetudinaria, quia ex iis alter homo imputaturus moraliter certior fieri potest, de officiis vel laesionibus

bus externis crebrius exercitis, augent gradum imputabilitatis etiam in foro externo. §. 166, 194.

§. 198.

Infirmitas humana, non absoluta solum, sed et talis secundum quid, quae tamen 1) consuetudinem certi status moralis per leges externas praevidendum vel omnino non est, vel eam talem esse 2) alter homo imputaturus ne moraliter quidem certus esse potest, in foro externo non est cum suis consuetudinibus ea semel posita inevitabilibus imputabilis §. 189, 168. Declaratio rationum, cur aliquid omnino non sit imputabile in demeritum est EXCULPATIO, cur datus ipsi gradus imputativitatis in demeritum denegandus sit, est EXCUSATIO. Ergo exceptiones in significato iuridico vel exculpationes, vel saltem excusationes erunt, §. 195. Infirmitas humana, etiam talis secundum quid, aliquando non excusat solum in foro externo, sed etiam exculpat, nec raro excusat certe, quando exculpare omnino non potest. §. 168. Par ratio fragilitatis humanae §. 198.

§. 199.

Forum externum infantium, minorum, simplicium significato malo, mente captorum, delirorum, furiosorum actiones non prius imputabit, quam eas 1) libere

bere susceptas 2) alter homo imputaturus saltim moraliter, certus esse potest, et tunc 3) tales esse constet, quae ad campum legum externarum pertineant, §. 170, 194. De foro externo generatim probata §. 186-199. applicanda sunt omnia ad forum externum naturale rationis. §. 183, 125. In quaestionibus iuris de lege est vna ex prioribus, an lex applicanda facto sit stricte dicta. §. 171, 180, ita, ut in foro externo, etiam rationis, applicare vel pro maioribus syllogismi imputatorii consilia et leges internas, quantumvis verissimas, sit error iuris, et essentialis quidem, §. 193, 173. Forum externum naturale est iuris peritiae scientiae prudentiaeque naturalis stricte dictae, §. 79, 183.

SECTIO XIII.

CONSCIENTIA.

§. 200.

Quum conscientia sit actus, vel facultas, vel habitus facta sibi imputandi, et his leges applicandi, §. 126. de imputatione quae dicta sunt generatim hucusque, valebunt etiam de conscientia. M. §. 154. Iam omnes quidem homines in liberis suis determinationibus sequuntur aliquam eandem notitiam, M. §. 665, et quidem in

in respectu ad perfectionem, M. §. 655, hinc moralitatis in iisdem, §. 36, et habitudinis ad legem, §. 82, sed obligatio naturalis eligendi semper optimi, §. 79. poscitur: *optimam, quam potes, tuam semper conscientiam sequere i. e. 1) da operam perficiendae tuae, quantum potes, conscientiae, 2) optimae, quam nancisci poteras, convenienter age.*

§. 201.

LEGES CONSCIENTIAE vel dicuntur, quas conscientia ad facta nostra applicare tenetur, s. obligantes conscientiam, et omnes leges internae externaeque tunc sunt etiam leges conscientiae, quae de factis nostris aliquid determinant, vel illae, ad quas servandas non quidem aliunde, tamen per conscientiam obligamur, et tunc omnes leges internae sunt leges conscientiae, §. 182, vel tandem obligationes nostras in conscientiam nostram docentes, quales §. 200, exhibitae. Quumque viribus suis usus ad cognitionem et actionem mediorum alicuius rei perficiendae, eam CURRET: cura (custodi) conscientiam tuam, quantum potes. Ne laceras conscientiam tuam, non solum agendo contra eam, quae tibi est optima, sed etiam omittendo promouendam perfectionem eius quamcumque, quam praestare potuisses. §. 92. Quo plures leges facta
sua

sua determinaturas, quo plura facta sua his legibus subsumenda satis bene nouit, hoc est INSTRUCTIOR CONSCIENTIA, quo pauciores leges et facta eiusmodi satis bene nouit, hoc est RUDIOR. Instructior, caeteris paribus, perfectior est rudiori, M. §. 669. Ergo ne vel imprudens laedas conscientiam tuam, quando minime tibi videberis, eam instrue, quantum potes, §. 200.

§. 202.

Grauitati factorum aequales iis cum legibus comparandis vires adhibens CONSCIENTIA PROPORTIONALIS est, vel minores impendens, vel maiores, IMPROPORTIONALIS. Quumque grauioribus ad leges exigendis minus attendens, ac merentur, LEVIS, minoribus ultra possibilitatem moralem attendens MICROLOGICA (leptologica) dici posset: quare conscientiam proportionalem, fuge non minus leuem, quam micrologicam, quantum potes, praesertim hanc simulatam (pharisaicam), ut inde concludant alij, quantis viribus ad examinanda sua facta grauiora uti soleat ostentator adeo difficilis iam in iis, quae videantur minutiae. §. 200, M. §. 669.

§. 203.

Quo exactius conscientia et leges, et facta,
K

sta, et nexum eorum sistet, hoc erit, caeteris paribus, perfectior. M. §. 515. Vnde legum factorumque repraesentatio perfectior est obscuriori, caetera si fuerint paria, M. §. 531. Hinc quantum potest curaturus conscientiam tuam, non in rudi et crassa cognitione boni malive contentus quiescas, exactam potius eius cognitionem quaerens sine viuiditatis omnis in repraesentandis legibus vel factis contemptu, quod et in quantum distincte, adaequate, pure cognoscere ad conscientiae forum pertinentia non datur omnia. Ob eandem rationem conscientiae quaeras conuictionem, nec ideo tamen negligas, praesertim, ubi conuictio obtineri non potest, §. 202. per suasionem bono significato, §. 201, 137.

§. 204.

Sicut omnis cognitio aliquo in gradu licet infinite saepe paruo, mouens est, M. §. 669, 23, ita magis adhuc omnis cognitio conscientiae §. 200. Sed ea, quae reliquas perfectiones, §. 201-203, quantum eius fieri potest, nacta est, sit, oportet etiam, quae fieri potest, ardentissima, M. §. 669. Vnde non solum rerum ad conscientiam pertinentium speculatio omnino, quantum obseruari potest, iners fugienda est, §. 201, sed etiam in insufficientibus ad agendum sollicitationibus subsiste

stens, nec, nisi incompletere, mouens. Quaerenda est conscientiae, caeteroquin perfectae, quantum eius fieri potest, cognitio strictius viua, ad agendum sufficienter incendens, et complete mouens, M. §. 671. Sic ubi satisfeceris legi conscientiae primae in enumeratis §. 200, per se sequetur, ut satisfiat secundae. M. §. 668.

§. 205.

CONSCIENTIA alias forsan non adeo imperfecta, sed adeo iners et languida, ut in lucta facultatis appetitiuae inferioris et superioris affectibus in oppositum ferentibus, appetitio eam sequens semper vincatur, ab aliquibus SERUA, adeo viua, ut appetitio eam sequens in tali casu vincat, aut omnino luctam vix obseruabilem sustinendam habeat, ab aliquibus LIBERA vocatur. M. §. 693, 730. Quaere conscientiam liberam erectae, fuge seruam abiectae indolis, quantum potes, §. 204. M. §. 732. Vberior legum conscientiae tractatio, §. 200. melius speciali disciplinae scientiaeue practicae relinquitur §. 6.

INDEX.

AVCTORE

ANT. BERNH. THIELE.

Abnegatio

A.

Aeta

Aetio blande coacta

explicite permissa

meritoria

metu coacta

Aetiones per se bonae

malae

Aetius obligatorius

Affirmatiua obligatio

Age ex voluntate diuina

Ama optimum, quantum potest

Animaduersio

Anima legis

Antinomia

Aptitudo moralis

Applicatio

Arbitraria consecretaria

Arbitrium caecum

prudens

Assensus

B.

Bona moralia immortalia

Bonorum sibi vere oppositorum praesta melius

Brabentica prudentia

Brabenticum ius

C.

Campus legis

Castigatio

Causae impulsivae partiales

Caut.

41

191

52

68

107

51

36

36

22

31

702

48

116

75

85

64

125

33

89

89

28

32

84

111

111

71

116

19

INDEX

Causae impulsivae potiores	12
Causa impulsiva totalis	19
Certitudo completa	28
incompleta	28
Certum moraliter	143
Circumstantiae improprie dictae	128
Coactio moralis externa	52
interna	52
Commissiones	32
Committe bonum, quantum potes	70. 83
Committe, quod plurima maxima praemia spondet	112
Competens forum	182
Completum ius	92
Conceptus determinationis moralis sufficienter deter-	
minatus	144
nondum sufficienter deter-	
minatus	144
Conclusio casu vera	173
Coniecturae	144
Conscientiae leges	202
Conscientia facti	126
improportionalis	202
instructior	202
legis	126
leptologica	202
lenis	202
libera	205
micrologica	202
proportionalis	202
rudior	202
serua	205
Confectaria arbitraria	32
facti moralia	132
naturalia	32
Confectarium facti per accidens	189
K 3	Con-

INDEX.

Consentiens	155
Consequentia	75
Consilia	61
Consuetudinarium	166
Contentus legum	83
Conuenienter naturae viuens	47
Conuictio	137
Corpus delicti	128
Corrigi	116
Crescit obligatio	21
Crudeles poenae	114
Curare	201
Custodia legum	83
Custodire conscientiam	201

D.

Declaratio	103
expressa	103
litteralis	103
tacita	103
verbalis	103
Decrescit obligatio	21
Delictum fortunae	132
Demerita conatus	165
Demeritum	115
Determinatio libera extorquenda	56
Directa obligatio	167
Directe moralia	167
Directo imputantur	167
Dominus	105
Dubium	28

E.

Error facti	128
essentialis	128
extraessentialis	128
inijncibilis	187
legis	171
essentialis	171
Error	Error

INDEX.

Error legis extraessentialis	171
vincibilis	187
Eum in legibus positivis sensum litterae, qui cum regulis nomotheticis optime convenit, si verus fuerit, pro vero et genuino habere, donec constet contrarium	179
Exceptiones in iure	195
morales, quae possunt paucissimae minimaeque sunt	86
Exculpatione	198
Excusatio	198
Extensio legis	72
Externa obligatio	46
Externe illicitum	189
licitum	189
obligamur	56
Extorquenda determinatio libera	56
F.	
Fac bonum	39
Fac, quod factu tibi optimum est	44
Facta externa	180
interna	180
Facti confectaria moralia	133
confectarium per accidens	189
Factum	128
imputatur diuifim	152
pro indiuiso	152
Falsa obligatio nascitur	27
Felicitas externa	98
interna	98
Fortunae delictum	132
meritum	132
Fora incompetentia	181
Forum	180
competens	181
conscientiae	182
diuinum	185

INDEX.

Forum externum	180
humanum late dictum	182
strictè dictum	182
strictius dictum	184
internum	180
poli	185
rationis	182
externum	183
internum	183
Forum soli late dictum	182
strictius dictum	184
Fragilitas naturae humanae	169

G.

Gratuitum	108
------------------	-----

H.

Habitus directo morales	167
per indirectum morales	167
Hermeneutica generalior	177
generalis	177
sacra	177
specialis	177
Honestas	94
externa	94
interna	94
Honestatem certo sine fide cognoscendam cole	94
Honeste viue	94

I.

Ignorantia facti	128
essentialis	128
extraessentialis	128
innunciabilis	187
legis	171
essentialis	171
extraessentialis	171
vincibilis	187

Imperans	105
Impe-	

I N D E X.

Imperium	105
Improbabile	28
Improportionalis conscientia	202
Impunitas	124
absoluta	124
relativa	124
Imputabilitas	125
facti	125
legis	125
Imputantur directo	167
per indirectum	167
Imputatio facti	125
invalida	180
late dicta	125
legis	125
solida	137
stricte dicta facti	126
legis	126
superficialia	137
valida	180
Imputatorias syllogismus	171
Incertitudo latius dicta	28
Incertum stricte dictum	28
Incompetentia fora	181
Indirecta obligatio	167
Inducitur nova obligatio	21
Inferior late dictus	105
stricte dictus	105
Infirmetas humana	168
Instructior conscientia	201
Interit obligatio	21
Internae obligationes	56
Interne obligamur	56
Interpres aequus esto	177
Involuntarium ortum ex voluntario habetur pro vo-	
luntario	165
Iura philosophica	73

INDEX.

Iura vniuersalia	73
Iureconsultus	76
præcticus	76
theoreticus	76
Iurisperitia	76
naturalis	78
late dicta	79
strictè dicta	79
Iurisprudentia	76
consultatoria	178
naturalis	78
late dicta	79
strictè dicta	79
Iuris scientia	76
naturalis	78
late dicta	79
strictè dicta	79
Ius	64
brabenticum	112
completum	98
diuinum	66. 67. 100
humanum	66. 67
late dictum	67
mandati	68
naturæ late dictum	65
latius dictum	65
strictè dictum	65
naturale	67
nomotheticum	105
particulare	73
positiuum	66. 67
late dictum	66
strictè dictum	66
punitiuum	121
strictè dictum	64. 67
vniuersale	73
vetiti	62
	Lacſio

INDEX.

L.

Laesio late dicta	83
Laesiones externae	92
internae	92
Latitudo legis	72
Legem ferre	100
feruat	83
Leges	62
caecae	105
conscientiae	201
diuinae	63
humanae	63
late dictae	62
latissime dictae	62
morales	60
naturales	63
oculatae	105
positivae	63
diuinae innuariantes	81
diuinae variabiles	81
praeceptivae	68
prohibitivae	68
Legi satisfacit	63
Legislator late dictus	100
stricte dictus	105
Legis promulgatio	103
Leguleius	76
naturalis	78
Leptologica conscientia	202
Lewis conscientia	202
Lex diuina	100
implicite reuelata	104
naturalis derivatiua	84
primitiua	84
particularis	72
perfectiua	84
permissiua	68
	Lex

INDEX.

Lex stricte dicta	61
vniuersalis	72
victrici cedere dicitur	85
vincere dicitur	85
Libera conscientia	205
Lubricitas naturae humanae	169
M	
Mala moralia immortalia	32
Mancipium	105
Mercenarius	107
Merces	107
Merita conatus	165
Meritum	64
Meritum fortunae	133
late dictum	106
stricte dictum	107
strictius dictum	107
Menm	93
Micrologica conscientia	202
Momenta in facto	128
Moralitas	36. 82
obiectiua	36. 82
subiectiua	36. 82
Moraliter certum	143
N	
Nascitur obligatio falsa	27
Naturae conuenienter vivit	45
Natura humana	34
Naturalis obligatio	29
Negatiua obligatio	31
Neglectus legum	83
Neminem laedas	92
Nomothetica prudentia	105
Nomotheticum ius	105
Normae	60. 62
externae	60
internae	61
	Nor.

INDEX.

Normae morales	60
physicae latius dictae	60
Nova obligatio inducitur	21
O.	
Obligamur externe	56
Obligatio	10. 15
activa	10
affirmativa	31
crescit	21
debilior	16
decrescit	21
diuina	100
externa	56
falsa nascitur	27
interit	21
major	23
minima	17
naturalis	29
negativa	31
Obligationes internae	56
Obligationi satisfacit	49
Obligatio partialis	19
particularis	49
passiva	10
positiva	29
rationalis	41
reminiscit	21
totalis	19
universalis	49
Obligatoriae propositiones	60
Obligatorius actus	22
Obseruantia legum	33
Officia externa	92
interna	92
Officium	83
Omissiones	31
Omitte laesiones sine fide certo cognoscendas	92
	Omittle

INDEX.

Omitte malum	83
quod plurimas maximas poenas minatur	120
te imperfectiorem reddentia, quantum potes	43
Optimam, quam potes, tuam semper conscientiam sequere	200
Oritur noua obligatio	21
P.	
Peccatillum	117
Perfectionem quaere	43
Per indirectum impuntantur	167
moralia	167
Permissio stricte dicta	68
Persona	10
Peruasio bono significato	137
malo significato	137
Philosophia	1
practica	1
prima	1
obiectiue spectata	65
Poenae crudeles	124
damni	124
sensus	124
Poenae medicinalis	116
Porismata	90
Praecepta bonum	84
sine fide certo cognoscendum	91
Principia adaequata	87
domestica	87
episodica	87
obiectiua	87
peregrina	87
propaedeutica	87
Principium arbitrarium	89
deriuatiuum	87
obiectiuum	87
pragmaticum	90
primum	87
Prin-	Prin-

INDEX.

Principium subiectuum	87
Probabile	28
Processus	191
Prohibitiones	68
Promulgatio legis	103
Proportionalis conscientia	202
Propositiones obligatoriae	60
Prudentia brabentica	112
nomothetica	105
punitiua	121
Punitium ius	121

Q.

Quaere perfectionem	43
Quaerit perfectionem	43
Quaestiones facti	128
Quaestiones facti essentialis	128
extraessentialis	128
legis	171
essentialis	171
extraessentialis	171
Quantum potes	43

R.

Rabula	172
naturalis	172
Rationes legum historicae	77
legales	77
morales	77
Regulae	62
Res prorsus inenitabiles	131
Renouiscit obligatio	21
Rudior conscientia	201

S.

Sanctio poenalis	122
Satisfacit legi	63
obligationi	22
Sensus litterae	177
verus	177
	Sen

INDEX

Sententia	291
Serua conscientia	205
Seruat legem	83
Seruius	105
Species facti	128
Sphaera legis	72
Subditus	205
Subiectio	105
Subsidia heuristic	79
Superior late dictus	205
stricté dictus	205
Suum	93
alicui tribuitur negative	93
tribuitur positive	93
certo sine fide cognoscendum cuique tribue	93
cuique tribue	93
iuris	93
morale	93
Syllogismus imputatorius	271

T.

Tacite permessa	68
Territorium I. N. latius dicti analogi rationis	95
I. N. latius dicti cognitum	95
I. N. latius dicti incognitum	95
I. N. latius dicti rationalis probabilitatis	95
I. N. latius dicti rationis	95
I. N. latius dicti scientiae	95
Transgressio legis	83
Tribunal	280
Tuum	93

V.

Valida imputatio	280
Veritas	28
Verus sensus	277
Violatio legis	83
Vitia subreptionis	213
Vine convenienter naturae, quantum potes	46

Errata typographica.

- In praef. circa finem pro: *citra* l. *vitra*.
 §. 19. lin. 2. *sunt* deleatur
 - 25. pro: *conectere* l. *connectere*.
 - 38. p. 17. lin. 2. pro: *ignorari* l. *alterutra*
 - - - - 16. post: *arbitrium* l. *quorundam*
 - 39. pro: *cammitendo* l. *committendo*.
 - 44. pro: *Fac* l. *fac*.
 - 63. lin. 2. post: *SATISFACIT* l. (*legem servat*)
 - - - 12. pro: *arbitrario* l. *arbitrio*.
 - 71. pro: *meitando* l. *meditando*.
 - 72. ab initio lin. 5. l. *sed etiam*
 - 73. p. 37. lin. 2. pro: *cognosci* l. *sciri*.
 - 74. pro: *aliquo*, *singula* l. *aliquo singula*,
 - 83. pro: *LEGEM SERVAT* l. *legem servat*, §. 63.
 - 92. post: *minus plenae* claudatur parenthesis.
 - 96. in fine citetur §. 95.
 - 112. pro: *aesthetica prarticis* l. *aestheticopracticis*.
 - 124. pro: *longaminitas* l. *longanimitas*.
 - 133. pro: *vlla* l. *nulla*.
 - 137. pro: *superficaria* l. *superficiaria*.
 - 141. p. 93. lip. 6. pro: *obligatus* l. *obligatur*.
 - 149. pro: *fuit* l. *fueris*, pro: *poterant* l. *potuerint*.
 - 165. pro: *plenorum* l. *plenarum*.
 - 175. lin. 9. pro: *verum* l. *falsum*.
 - 193. pro: *Varia* l. *Paria*.
 - 202. pro: *Ceptologica* l. *leptologica*.

41421934

